

TROFEISTYKA KUJAW I ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ

CZĘŚĆ II

KATALOG ANORMALNYCH I NIETYPOWYCH
TROFEÓW ŁOWIECKICH
WŁOCŁAWSKIEGO OKRĘGU
POLSKIEGO ZWIĄZKU ŁOWIECKIEGO

WYDANIE I • WŁOCŁAWEK 2023

*Polskiego Związku Łowieckiego
Zarząd Okręgowy we Włocławku*

ISBN 978-83-970840-1-8

KATALOG ANORMALNYCH I NIETYPOWYCH TROFEÓW ŁOWIECKICH

WŁOCŁAWSKIEGO OKRĘGU
POLSKIEGO ZWIĄZKU ŁOWIECKIEGO

*PUBLIKACJA WYDANA Z OKAZJI
JUBILEUSZU 100 LAT
POLSKIEGO ZWIĄZKU ŁOWIECKIEGO*

AUTOR

PATRYK KUCHNICKI

WSPÓŁAUTORZY

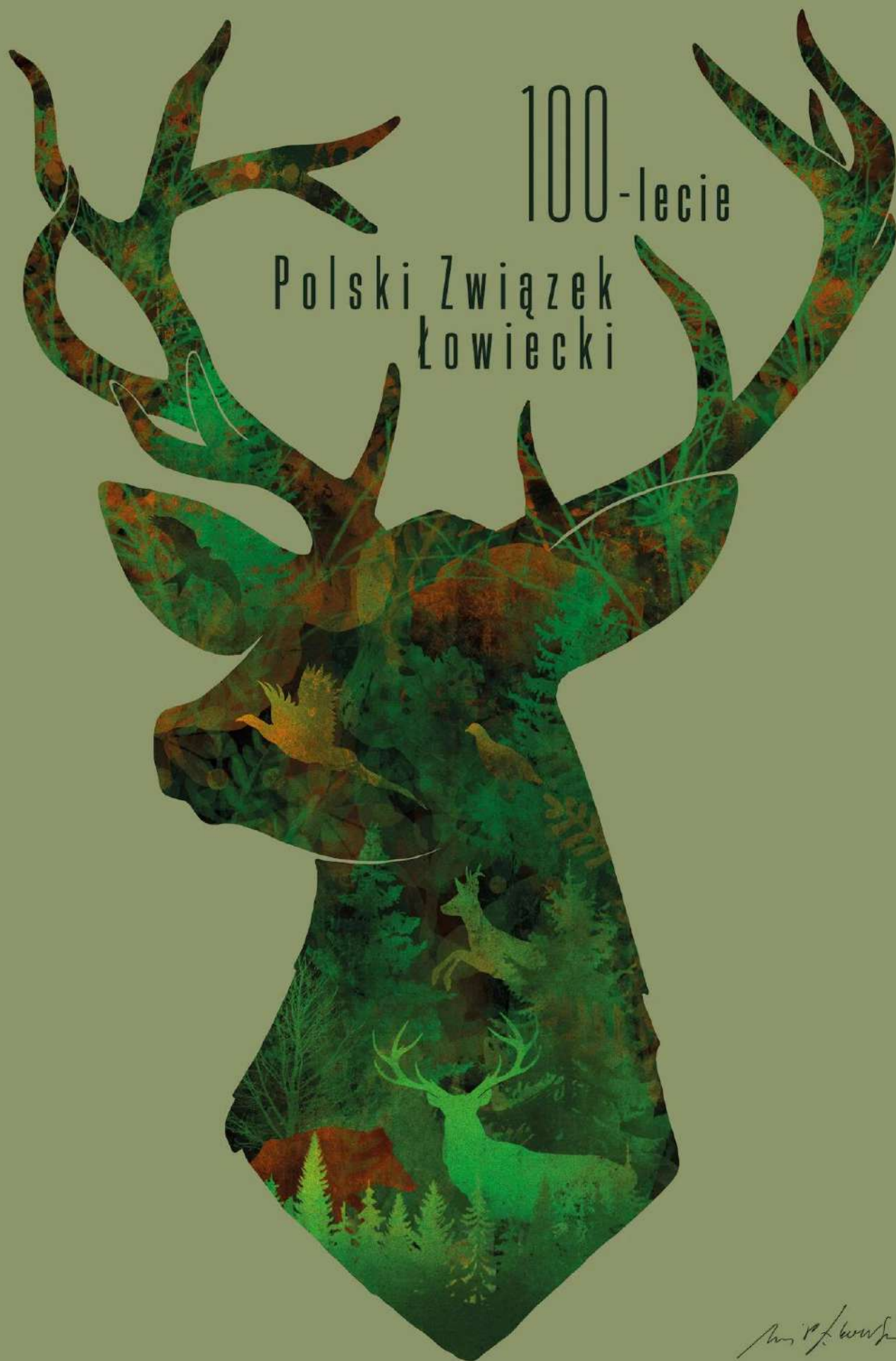
MYŚLIWI KUJAW I ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ

WYDANIE I • WŁOCŁAWEK 2023

100-lecie

Polski Związek
Łowiecki

Michał Wójcik

**SZANOWNE KOLEŻEŃSTWO, DROGA BRACI ŁOWIECKA KUJAW I ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ,
ZACNI SYMPATYCY ŁOWIECTWA I MIŁOŚNICY PRZYRODY !**

PRZEDKŁADAM WAM PIERWSZY EGZEMPLARZ KATALOGU NAJCIĘKAWSZYCH TROFEÓW ŁOWIECKICH. UMIESZCZONE W NIM WYJĄTKOWE EKSPONATY ŁOWIECKIE ZOSTAŁY POZYSKANE W REZULTACIE UDANYCH POŁOWAŃ. MIAŁY ONE ZAŚ SWOJE MIEJSCE I CZAS NA OBSZARZE WŁOCŁAWSKIEGO OKRĘGU POLSKIEGO ZWIĄZKU ŁOWIECKIEGO W OSTATNICH LATACH.

PRZEDMIOTOWE OPRACOWANIE JEST WYNIKIEM UZNANIA DLA WSZYSTKICH TYCH, KTÓRZY CENIĄ SOBIE ISTOTĘ OBCOWANIA Z NATURĄ, Z UWZGLĘDNIENIEM WSZELKICH PRAW JAKIMI SIĘ RZĄDZI. PRAWIDŁOWA REALIZACJA OBOWIĄZKÓW ZWIĄZANYCH Z PROWADZENIEM RACJONALNEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ŁOWIECTWA, MOŻE CECHOWAĆ SIĘ SPOSOBNOCIĄ DO ZDOBYCIA UNIKATOWEGO TROFEUM ŁOWIECKIEGO. W MYŚL POWIEDZENIA „TEMU BÓR DARZY – KTO DOBRZE GOSPODARZY”, DOPIERO OSTATNIM ELEMENTEM GOSPODAROWANIA ŁOWIECKIEGO JEST POLOWANIE. PODCZAS CAŁOROCZNYCH OBSERWACJI, A NASTĘPNIE POLOWANIA DOKONUJE SIĘ MIĘDZY INNYMI REWIZJI ŁOWISKA I OCENY KONDYCJI ZWIERZINY. W OSTATECZNYM ROZRACHUNKU DAJE TO MOŻLIWOŚĆ PRZEPROWADZENIA NIENAGANNEJ SELEKCJI OSOBNICZEJ GATUNKÓW ŁOWNYCH. WYNIKIEM I DOWODEM WYŻEJ WYMIIENIONYCH SĄ OPISANE I OMÓWIONE REZULTATY AKTYWNOŚCI ŁOWIECKIEJ UMIESZCZONE W NINIEJSZEJ PRACY.

ZAPREZENTOWANE TROFEA ŁOWIECKIE STANOWIĄ DLA ICH WŁAŚCICIELI NIE TYLKO SWOISTY ZBIÓR ŁOWIECKICH EKSPONATÓW, ALE PRZED E WSZYSTKIM SĄ ONE WYRAZEM SZACUNKU I PAMIĘCI DLA POZYSKANEJ ZWIERZINY. MYŚLIWI PRACUJĄC PRZEZ CAŁY ROK NAD OCHRONĄ NAJSILNIEJSZYCH OSOBNIKÓW ORAZ POPRAWĄ KONDYCJI LOKALNYCH POPULACJI, W SWOICH POCZYNANIACH KIERUJĄ SIĘ W PIERWSZEJ KOLEJNOŚCI KONIECZNOŚCIĄ PRZEPROWADZANIA SELEKCJI NEGATYWNEJ. WYMAGA TO OD NICH NIE TYLKO WIEDZY ALE RÓWNIEŻ UMIEJĘTNOŚCI PRZY WYSZUKIWANIU OSOBNIKÓW O SŁABSZEJ FIZJONOMII, BĄDŹ TEŻ POSIADAJĄCYCH INNE CECHY NIEPOŻĄDANE. KAŻDE TROFEUM MYŚLIWSKIE, KTÓRE CECHUJE SIĘ NIETYPOWĄ FORMĄ PODKREŚLA FAKT PRZEPROWADZENIA PRAWIDŁOWEGO PROCESU TZW. "BRAKOWANIA" ŁOWIECKIEGO.

NIECH NINIEJSZY KATALOG BĘDZIE WYRÓŻNIENIEM DLA PRAWYCH MYŚLIWYCH, A TAKŻE DROGOWSKAZEM DLA MŁODYCH ADEPTÓW SZTUKI ŁOWIECKIEJ. WSZYSTKO TO W ROKU JUBILEUSZOWYM - 100 ZJEDNOCZONEGO ŁOWIECTWA W POLSCE.

Z MYŚLIWSKIM POZDROWIENIEM
DARZBÓR !

PATRYK KUCHNICKI

PRZEWODNICZĄCY KOMISJI WYCENY MEDALOWEJ TROFEÓW
ORAZ KOMISJI DS. OCENY PRAWIDŁOWOŚCI ODSTRZAŁU
DZIAŁAJĄCYCH PRZY ZO PZŁ WE WŁOCŁAWKU
MIERNICZY MIĘDZYNARODOWY TROFEÓW CİC

SPIS TREŚCI

I. Wstęp	8
II. Prawidłowa budowa poroża wybranych gatunków jeleniowatych (<i>Cervidae</i>).....	11
1. Rosochy - łoś europejski (<i>Alces alces L.</i>).....	11
2. Wieniec - jeleń szlachetny (<i>Cervus elaphus L.</i>)	11
3. Łopaty - daniel zwyczajny (<i>Dama dama L.</i>)	12
4. Parostki - sarna europejska (<i>Capreolus capreolus L.</i>).....	12
III. Prawidłowa budowa oręża dzika europejskiego (<i>Sus scrofa L.</i>).....	12
IV. Anomalie poroża jeleniowatych	13
1. Przyczyny pośrednie.....	13
Zaburzenia hormonalne	13
• Perukarz.....	13
• Mnich.....	14
Zaburzenia przemiany materii	15
• Obecność pasożytów	15
○ Poroże typu „baranie rogi”, korkociągowe (grajcarkowate).....	15
• Poroże zwichrowane (wichrowatość).....	20
• Poroże gumowe	22
• Poroże kształtu „woskowych świec”	22
• Poroże podwójne	23
Uszkodzenia kończyn i szkieletu.....	23
2. Przyczyny bezpośrednie	24
Uszkodzenia mechaniczne mózgu lub kości czołowej	24
• Jednotykowiec (jednotykowość)	24
• Wielotykowiec (wielotykowość prawdziwa)	25
• Zrost tyk	31
• Uszkodzenie lub złamanie mózgu.....	32
• Poroże wahadłowe.....	35
Uszkodzenia mechaniczne poroża.....	36
• Dzielenie tyk (wielotykowość rzekoma)	36
• Uraz poroża w scypule	43
• Uraz scypułu – poroże pęcherzowe	61
• Uraz poroża wytartego	63
Próchnica poroża (zmurszenie poroża, mursz).....	64
• Przemarznięcie (odmrożenie) poroża	64
• Wirusowe zapalenie scypułu	64
3. Inne.....	65
Guzikarz	65
Szydłarz	66
Osobnik „bagienny”	67

Formy „wieczne”.....	68
Osobnik „bezparostny”.....	69
Zjawisko staśmienia tyki.....	70
Poroże drabiniaste	71
Poroże skórzane.....	71
Zjawisko hermafrodytyzmu.....	72
V. Anomalie oręża dzika.....	73
1. Deformacje natury biologicznej (zmiany endogenne).....	73
Występowanie wirusów, mikotoksyn, niedobór składników odżywczych lub zmiany hormonalne	73
2. Deformacje w wyniku uszkodzeń mechanicznych (zmiany egzogenne)	75
Uszkodzenia mechaniczne.....	75
VI. Trofeistyczne ciekawostki.....	77
VII. Bibliografia	85

I. Wstęp

Jeszcze do niedawna trofea łowieckie w literaturze były opisywane jako swego rodzaju miara prawidłowości przeprowadzanych zabiegów w ramach realizacji gospodarowania łowieckiego. Trofeum niekiedy stanowiło odzwierciedlenie szczęścia jego zdobywcy który dążył do pozyskania jak największego urożenia, rosoch, wieńca, łopat, parostków czy też haków. Mowa tu o wszystkich tych gatunkach, które zarówno historycznie jak i obecnie na mocy prawa stanowiły lub stanowią obiekt polowania (Kryński, 1991). W przypadku dzika rzecz jasna jest to nic innego jak fajki i szable, czyli kły żuchwy i szczęki górnej, które stanowią użębie trofealne (Kuchnicki, 2020).

W historycznym odniesieniu do niedźwiedzia, wilka, rysia i żbika ich trofea to nie tylko czaszki, które były weryfikowane pod kątem wielkości, ale również skóry – oceniane w aspekcie piękna. Obecnie domeną drapieżników wpisanych na listę gatunków łownych są czaszki lisa i borsuka, których miarę jakości określa maksymalna długość i szerokość. Na mocy krajowych zmian prawnych w roku 2022, jenot uzyskał status inwazyjnego gatunku obcego (IGO) (Rozporządzenie..., 2022), jednakże w dalszym ciągu figuruje on w wykazie gatunków wobec których przeprowadza się wycenę i ewidencję trofeów łowieckich (Rozporządzenie..., 2005). Trofeum może stanowić spreparowane zwierzę bądź część jego ciała w postaci np. medalionu, lub u ptactwa jako spreparowana lira i sterówki. Niegdyś łowiectwu towarzyszyło współzawodnictwo w pozyskiwaniu jak największej ilości zwierzyny, co z czasem przekształciło się w wyszukiwanie jak najlepszych trofeów. Było to związane z przekonaniem, że okazały niedźwiedź teoretycznie miał wielką czaszkę i skórę. Podobnie w odniesieniu do dzika, gdzie mocny odyniec szczylił się dużym orzędem, co w analogii do jeleniowatych miało też przekładać się na okazałe poroże.

Obecnie myśliwi, którym szczególnie bliska sercu jest prawidłowa selekcja oraz unikatowe trofeum, z reguły nie skupiają się zbyt wysoko, muszą się oni zadowolić pospolitymi selektami (Hoppe, 1981) lub osobnikami które posiadają słabe poroże. Ponad sto lat temu kozły charakteryzujące się słabą tuszą oraz porożem określano jako tzw. darniaki (Niedbał, 1923; Braunschweig i Schneider, 2003). Znajomość łowiska oraz aktualna wiedza pozwalają na postarzanie mocnych osobników w celu dalszego przekazywania ich genów. Nikogo już nie dziwią trofea osobników ponadprzeciętnych jeżeli nie stanowią one swego rodzaju nowych rekordów, co jest widoczne przy analizie oceny prawidłowości odstrzału. Warto zwrócić uwagę, że coraz więcej myśliwych za cel priorytetowy swoich łowieckich wypraw, stawia pozyskanie unikatowego osobnika, którego fizjonomia jest ściśle odzwierciedlona poprzez np. wykształcenie nietypowej (anormalnej) formy poroża.

Dowodem potwierdzających powyższe na obszarze kujaw i ziemi dobrzyńskiej jest fakt, że analiza form poroża prawidłowo pozyskanych samców sarny europejskiej w sezonach 2007/2008 – 2016/2017 wykazała wyraźny udział osobników o porożu anormalnym (Kuchnicki, 2020). W tamtym czasie obowiązywały dużo bardziej restrykcyjne kryteria selekcji w których realizowano odstrzał związany z tzw. podziałem na klasy wieku. Mówiąc wprost dużo trudniej było wtedy pozyskać osobnika selekcyjnego, którego weryfikacja pod kątem prawidłowości odstrzału byłaby poprawna. Mimo to analiza ponad 5,3 tys. parostków pozyskanych na obszarze włocławskiego okręgu PZŁ, charakteryzowała się w tamtym okresie niespełna 25% udziałem wszelkiego rodzaju poroży w formach wybitnie selekcyjnych (Kuchnicki, 2020). Mowa tutaj o szydlarzach, perukarzach, wielotykowcach i wszelkiego rodzaju myłkusach (hist. mylnikach) (Hoppe, 1963). Od sezonu łowieckiego 2018/2019 do 2022/2023 wprowadzono i stosowano bardziej zliberalizowane kryteria selekcji, które rozszerzały pole manewru łowieckiego selekcjonerom (Uchwała nr 14/2015 Naczelnej Rady Łowieckiej, 2015). Mimo to analiza ostatnich dwóch sezonów łowieckich tj. 2021/2022 oraz 2022/2023 wykazała, że doszło do znacznego wzrostu liczby pozyskanych osobników,

których forma ukształtowanego poroża znacznie odbiegała od prawidłowego. Udział pozyskanych rogaczy posiadających parostki o wyraźnych anomaliach wzrósł do ponad 30%, oraz doszło jednocześnie do spadku pozyskania guzikarzy, szpicaków oraz kozłów w formie szóstaka.

Deformacje poroża nie zawsze są rezultatem stanów chorobowych (Flis, 2012; Flis i Rataj, 2021), co widać zwłaszcza u osobników najmłodszych. Samce sarny europejskiej nakładają swoje poroże w najmniej korzystnym okresie w ciągu roku, stąd też użytkowanie łowieckie osobników najmłodszych tj. w 2 roku życia bez odpowiedniej oceny obarczone jest błędem. Właśnie one są szczególnie narażone na wszelkiego rodzaju niedobory co może doprowadzić jedynie do czasowego pogorszenia ich kondycji (Brzuski i in., 1998). Właśnie wtedy myśliwy obserwując formę parostków może zbyt pochopnie ocenić młodego osobnika nie dając mu szansy na dalszy rozwój. Wbrew pozorom wcale to nie oznacza, że rogacze nakładające swoje pierwsze poroże nie mogą być myłkusami. Udowodniono jednak, że występowanie uszkodzenia bądź zniekształcenia poroża jest domeną głównie rogaczy w wieku powyżej 2 lat niezależnie od środowiska ich bytowania (Hušek i in., 2014). Spadek pozyskania osobników w drugim roku życia w sezonie łowieckim 2022/2023 jest dobrą prognozą, w której należy dopatrywać się zrozumienia tej kwestii przez myśliwych kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Już w aktualnym roku wydania niniejszego katalogu okaże się, ile z nich będzie rogaczami przyszłościowymi, a jaką część będą stanowiły osobniki selekcyjne.

Należy stwierdzić że w dobie aktualnej wiedzy i wieloletniej praktyki, przykłady literaturowe wskazują wprost, że część deformacji poroża które napotyka myśliwy selekcjoner mają charakter okresowy. W związku z powyższym zniekształcenia poroża w większości nie są cechą dziedziczną (Pielowski, 2003), a rozróżniają je m.in. przyczyny, czas powstawania, charakterystyka i umiejscowienie. Przeprowadzenie procesu brakowania łowieckiego wśród samców zwierzyny płowej czasami ma charakter doraźny i o tym czy dojdzie do pozyskania danego osobnika zależy tylko i wyłącznie od samego myśliwego. Trudno jednak doszukiwać się niesprawiedliwości w tych poczynaniach, gdyż sam człowiek z uwagi na swoją ułomność musi korzystać z różnych wynalazków techniki (np. lunety, lornetki), po to aby osiągnąć pełne przekonanie o słuszności co do oddania strzału. Z drugiej jednak strony istnieją przypadki u których rozpoznana anomalia ma charakter trwały dla konkretnego osobnika.

Anomalia poroża są częściej spotykane u samców sarny europejskiej aniżeli u jeleni szlachetnych (Pielowski, 2003) co ma swoje potwierdzenie na obszarze okręgu wrocławskiego PZŁ. W ciągu dwóch ostatnich sezonów łowieckich, procentowy udział byków jelenia szlachetnego o anormalnym porożu był ponad trzykrotnie niższy (8-10%) aniżeli u kozłów sarny. Na taki stan rzeczy może składać się kilka różnych elementów gdzie pierwszym z nich jest różnica wielkości ciała. Ponad pięciokrotnie większa masa jelenia szlachetnego rzutuje wprost na masywniejszy szkielet a co za tym idzie na „mocniejsze” móżdżenie, które są znacznie odporniejsze na uszkodzenia i złamania niż u sarny. Nawet w przypadku konieczności ucieczki, byk „kładzie” wieniec na szyję i grzbiet co ułatwia szybkie przemieszczanie się np. w młodnikach i jednocześnie pozwala chronić poroże przed uszkodzeniem. Silne uderzenie np. w ogrodzenia upraw leśnych czy rolnych, może być dla kozła sarny nawet śmiertelne, a jeżeli nawet przeżyje to częstokroć może dojść do okaleczenia poroża pokrytego scypułem lub jego złamania. Innym kryterium, które może mieć wpływ na częstotliwość występowania deformacji poroża jest behavior obu tych gatunków. Nagła ucieczka w przypadku sarny jest często nakreślona nieuwagą i paniką co nie pozwala na pełną kontrolę drogi ucieczki. Czas nakładania poroża w okresie zimowym przez kozły jest obciążony ryzykiem w ujęciu dostępności wysokoenergetycznego pokarmu, natomiast długotrwałe i ostre zimy mają wpływ na kondycję poszczególnych osobników co może rzutować na jakość nakładanego poroża. Inną przyczyną może być także liczebność populacji gatunku łownego, który podlega gospodarowaniu łowieckiemu. Wzrost zagęszczenia pociąga za sobą intensyfikację odstrzału, z kolei samo polowanie zawsze jest obciążone ryzykiem oddania nieprecyzyjnego strzału lub rykoszetowania, które mogą doprowadzić do uszkodzenia

szkieletu lub np. kończyn osobnika. Taka sytuacja ma wpływ na pogorszenie kondycji zwierzęcia co prawdopodobnie będzie miało swoje odzwierciedlenie w postaci zdeformowanego poroża. Zwiększenie zagęszczenia dzikich zwierząt z reguły wiąże się ze wzrostem intensywności migracji (Górna i Czerniak, 2009). Aktualne liczebność sarny europejskiej i jej behavior są dodatkowymi czynnikami, które sprawiają że jest ona najbardziej narażona na negatywny efekt fragmentacji m.in. obszarów leśnych. Właśnie ta kwestia powoduje, że ten najliczniejszy jeleniowaty (Panek i Budny, 2022) staje się najczęstszą ofiarą kolizji drogowych (Wiśniewski i Kuchnicki, 2017) wśród wszystkich gatunków zwierząt łownych w Polsce. Potwierdzeniem jest tutaj także raport który wskazuje wprost, że najczęstszą przyczyną wypadków drogowych (wyłączając błąd człowieka lub stan pojazdu), są właśnie kolizje ze zwierzętami na drogach (Symon, 2022).

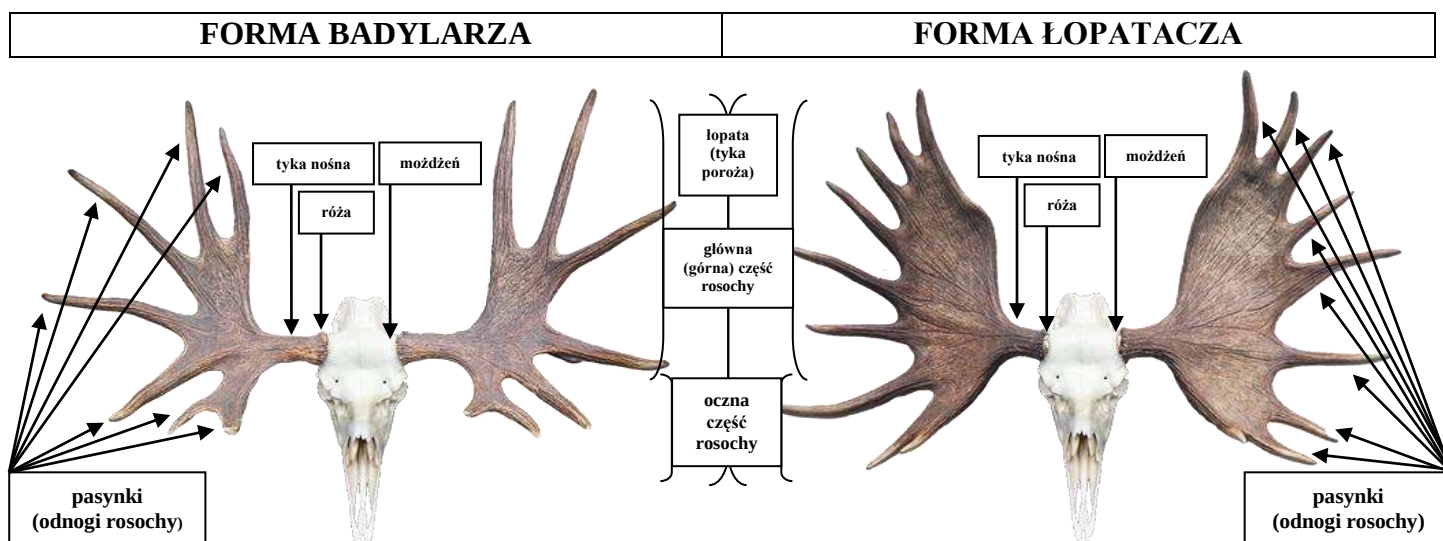
Przechodząc do zwierzyny czarnej w ujęciu wrocławskiego okręgu PZŁ, należy skupić się tutaj w głównej mierze na dziku i to z wielu powodów. Od dłuższego czasu obserwuje się zmianę biologii tego gatunku (Kuchnicki, 2016) m.in. z uwagi na zmiany struktury i arealów zasiewów w obszarze gospodarki rolnej. Wysokoenergetyczna karma i schronienie jakie okresowo mogą znaleźć dziki na polach, doprowadziły do masowego napływu tego kuzyna świni domowej na obwody polne, czego dowodem jest wzrost szkód łowieckich. Do tego należy wziąć pod uwagę rozregulowanie cyklu rozrodczego (Pałubicki i Grajewski, 2010), napływ tego gatunku do miast (Gizak, 2007) i wiele innych problemów.

Koncentracja łowiecka na dziku ma wiele skutków w tym obszarze, gdzie z uwagi na występowanie wirusa ASF (Montgomery, 1921) w Polsce oraz jego nasilenie (Pejsak i in., 2018), a co za tym idzie prowadzenie aktualnie wieloletniego odstrzału sanitarnego na obszarze całego kraju. Celem było wprowadzenie optymalnego zagęszczenia tego gatunku przez intensyfikację odstrzałów, co doprowadziło do redukcji liczebności osobników we wszystkich grupach wiekowych. W związku z powyższym możliwości pozyskania okazałego trofeum w postaci kapitalnego oręża dzika składającego się z szabli i fajek (Hoppe, 1963) w ostatnim czasie znacznie zmalała. Potwierdzeniem tej tezy jest fakt, że komisja ds. wyceny medalowej trofeów działająca przy ZO PZŁ we Wrocławku zweryfikowała pozytywnie pod kątem medalowym jedynie trzy dzicze oręża z okresu 01.2016 – 07.2023, gdzie wcześniej np. w latach 2011 – 2015 przyznała medal sześciu trofeom tego gatunku. Możliwość całorocznego pozyskania dzika doprowadziła do spadku liczby osobników najstarszych, jednakże jak się okazuje, anomalie w uzębieniu trofealnym mogą występować u tego gatunku bez względu na jego wiek (Kuchnicki, 2020). Przyczyny deformacji podobnie jak u jeleniowatych można podzielić na pośrednie i bezpośrednie. Ważną rolę odgrywa tutaj dostępność dobrej jakości bazy żerowej oraz unikanie wszelkich niebezpieczeństw związanych z aktywnością człowieka. Stosunkowo rzadko dokumentowana patologia uzębienia dzika wynika z faktu, że oręż młodego osobnika nie jest atrakcyjny dla myśliwego. Podstawową różnicą w tym aspekcie jest fakt, że możliwość wykrycia występowania zmian patologicznych szabli czy fajek dzika, ma swoje miejsce dopiero po pozyskaniu, podczas np. oceny wieku i oględzin tuszy.

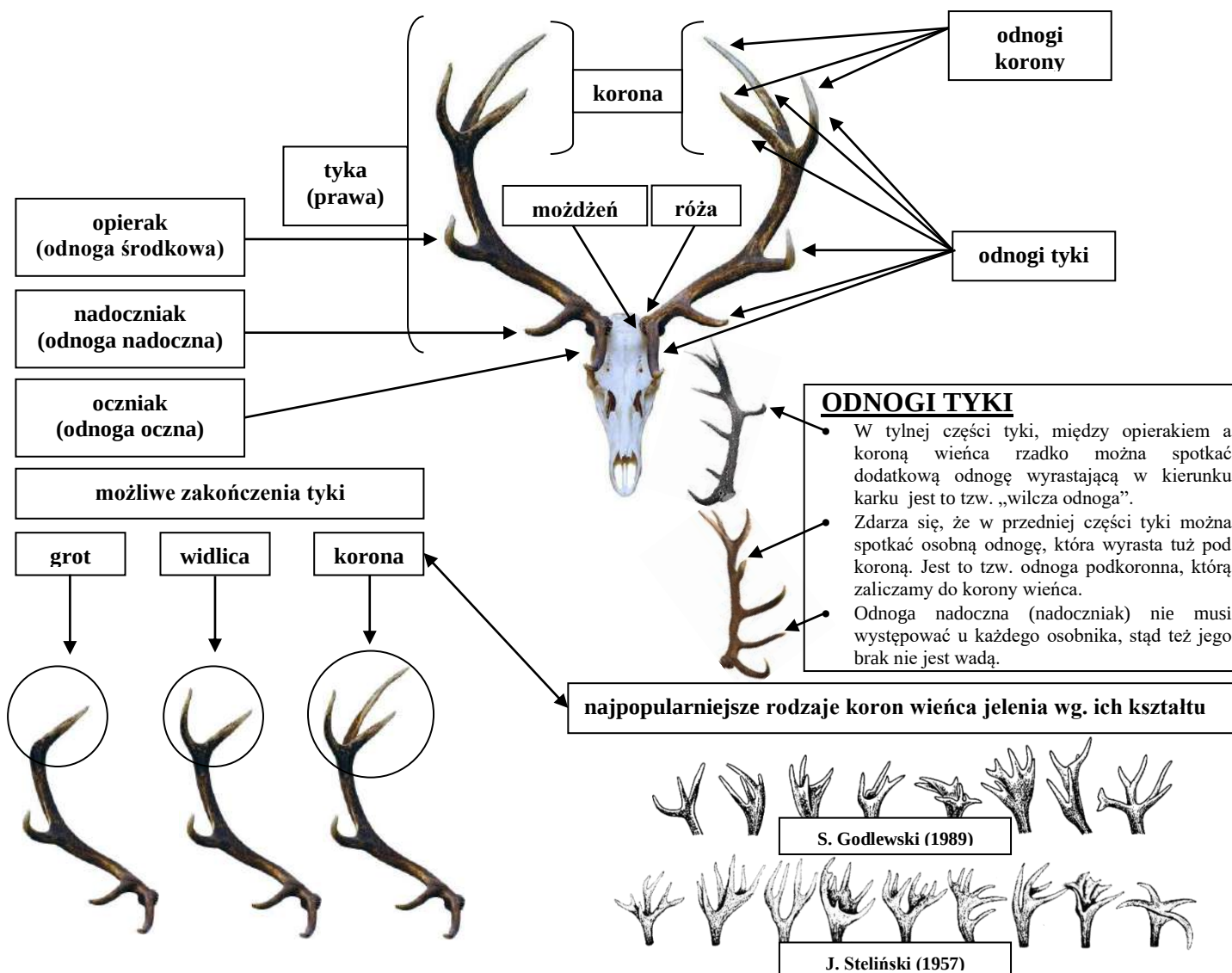
Oczywistym jest, że odmian tego rodzaju anomalii może być naprawdę bardzo duża ilość, jednak warto skupić się na zmianach zaobserwowanych w orężu jako obiekcie trofealnym. Przedstawione w tym katalogu przykłady pochodzą w znacznej większości z kolekcji autora i w żaden sposób nie wyczerpują tej tematyki, ale stanowią jedynie fragment dużo szerszego zagadnienia. Patrząc na dzika jako gatunek ekspansywny, a zarazem szlachetny w ujęciu historycznym, kulturowym oraz trofealnym, należy wskazać, że nie tylko okazały oręż musi wzbudzać podziw i zachwyt. Dociekanie historii poszczególnych osobników przez analizę chociażby tak pospolitego parametru jakim jest uzębienie i jego stan, czasami potrafi zaskoczyć. Zgodnie z maksymą „małe jest piękne” łowieckie historie zapisane niekoniecznie w medalowych, ale właśnie nawet w najskromniejszych dziczych trofeach, mogą wywołać zdziwienie oraz stanowić jedyną w swoim rodzaju pamiątkę.

II. Prawidłowa budowa poroża wybranych gatunków jeleniowatych (*Cervidae*)

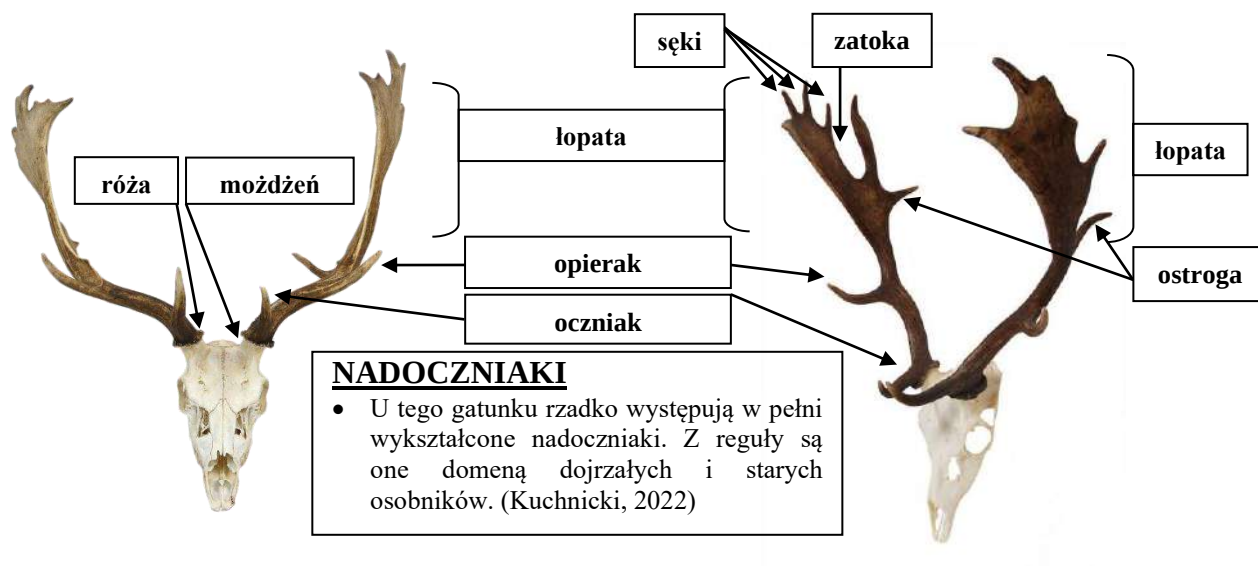
1. Rosochy - łoś europejski (*Alces alces* L.)

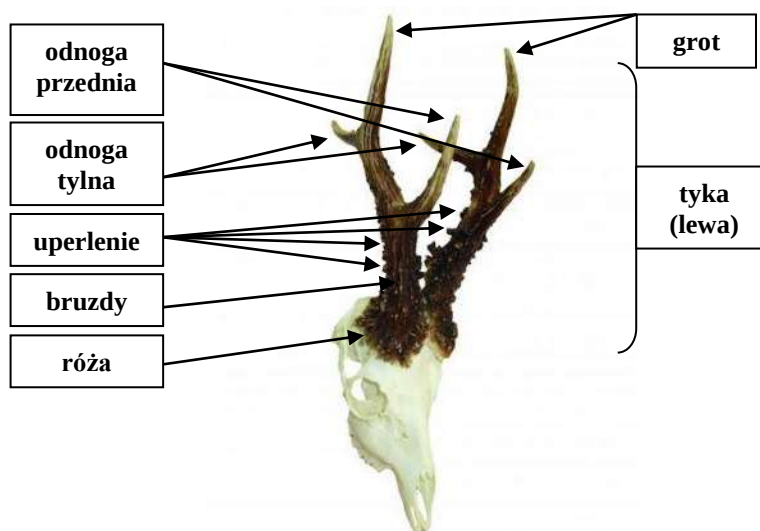
2. Wieniec - jeleni szlachetny (*Cervus elaphus* L.)

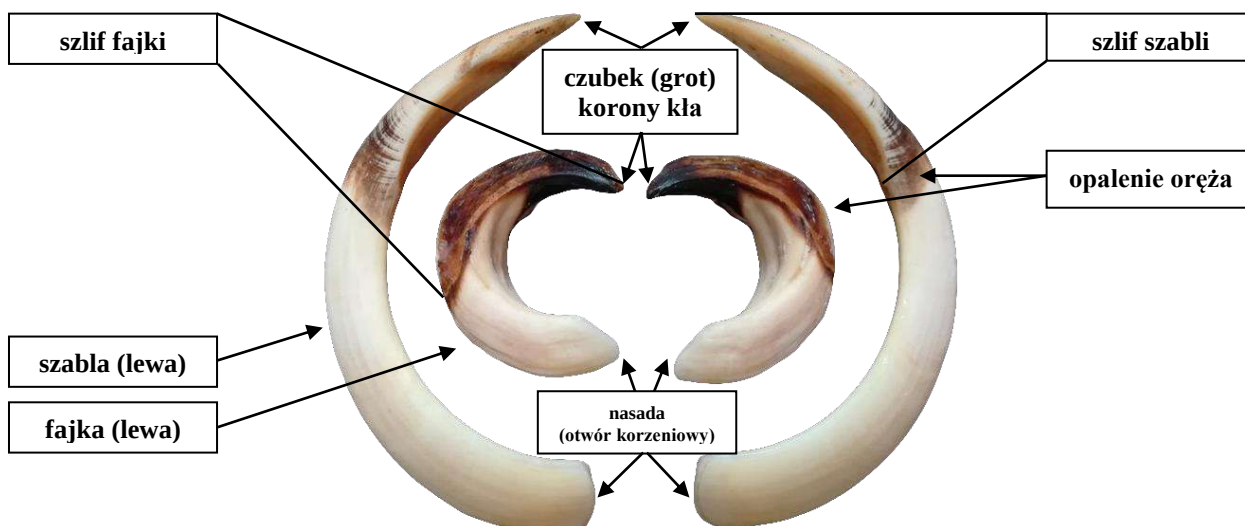
3. Łopaty - daniel zwyczajny (*Dama dama* L.)

4. Parostki - sarna europejska (*Capreolus capreolus* L.)

III. Prawidłowa budowa oręza dzika europejskiego (*Sus scrofa* L.)

IV. Anomalie poroża jeleniowatych

1. Przyczyny pośrednie
Zaburzenia hormonalne
 - Perukarz

CECHA TRWAŁA

Wzrost poroża jest ściśle powiązany z cyklem płciowym i występowaniem określonych hormonów u jeleniowatych. Substancjami które regulują cykl wzrostu poroża są wskazywane przez naukowców somatotropina i testosteron. Na podstawie obserwacji behawioru zwierząt podczas cykli wzmożonej aktywności płciowej tj. w okresach bekowiska, rykowiska, gwizdowiska i rui, należy uznać że poziom ww. zmienia się w ciągu roku.

Sytuacja w której osobnik męski w wyniku kastracji, uszkodzenia obu jąder, bądź schorzeń narządu rozrodczego (Kubacki i Okarma, 2011), staje się tzw. perukarzem jest książkowym przykładem deformacji poroża. U takiego osobnika zwanego historycznie także perukowcem (Hoppe, 1981), uszkodzenie jednego jądra jeszcze przed nakładaniem poroża nie ma wpływu na jego formę. W chwili gdy takie uszkodzenie pojawi się już w trakcie tworzenia poroża, dochodzi do niekontrolowanego przyrostu masy kostnej, która tworzy tzw. perukę. W zależności od okresu wystąpienia uszkodzenia, to pierwsze poroże będzie peruką o kształcie maczugowatym. Brak testosteronu będący wynikiem innych schorzeń doprowadza do narastania kolejnych warstw kostnych, które mogą przesuwać się w kierunku części twarzowej osobnika zasłaniając nawet oczy (Kubacki i Okarma, 2011). W wyniku tak intensywnych przyrostów peruki nawet w ciągu trzech lat może dojść do śmierci zwierzęcia (Pielowski, 2003). Peruka u samców może to być także efektem występowania kryptorchizmu, gdzie dochodzi do anomalii męskich narządów płciowych. Przyjęło się, że przyrost peruki jest zjawiskiem trwałym, jednakże istnieje krajowy przykład możliwości obserwacji rozwoju poroża po procesie tzw. dekaronizacji sarny rogacza (Jakubas i Houszka, 2013). Przykład stanowi tutaj przypadek kliniczny młodego rogacza (ok. 3 lat), który z uwagi na drastyczne pogorszenie stanu zdrowia został poddany zabiegowi pozbawienia peruki. Osobnik ten był wykastrowany i przetrzymywany w kontrolowanych warunkach gdzie otrzymał znieczulenie, a następnie chirurgicznie pozbawiono go pokaźnej nieregularnej formacji skórno-rogowej. Po tym zabiegu otrzymał on dawkę leków wzmacniających oraz założono mu opatrunek. Jak się okazało, rok po wykonaniu zabiegu osobnik ten wykształcił poroże w formie widłaka, jednakże z oczywistych przyczyn rozpoczął się ponownie proces corocznego przyrastania poroża.

Taki osobnik z uwagi na rzadkość występowania, częstokroć jest obiektem wypatrywanym w łowiskach przez każdego selekcjonera. Dla wielu myśliwych okazja do jego pozyskania jest niezmiernie rzadka, z kolei dla innych przez całe życie jest jedynie sferą niespełnionych marzeń. Poprawne spreparowanie trofeum wymaga specjalistycznych metod po to aby przez długi czas zachować jego niezmienną formę.

- Mnich

CECHA TRWAŁA

Mnichem nazywany jest samiec zwierzyny płowej, u którego wystąpił wrodzony brak jąder lub ich niedorozwój. Warto podkreślić, że efektem takiej anomalii rozwoju jest całkowity brak nakładania poroża, który jest najbardziej skrajną formą anomalii tego rodzaju. W literaturze mnichem nazywany jest także osobnik u którego doszło do całkowitego zaniku poroża (Pasławski, 1984).

Zaburzenia przemiany materii

- Obecność pasożytów
 - Poroże typu „baranie rogi”, korkociągowe (grajcarkowate)

CECHA TRWAŁA

Innym przykładem jest anomalia występująca wśród samców jeleniowatych, która uwidacznia się jako efekt obecności pasożytów, które doprowadzają do zaburzenia prawidłowego użytkowania np. wapnia, fosforu lub soli mineralnych. Deformacja uwidacznia się w okresie nakładania poroża (Braunschweig i Schneider, 2003). Dochodzi wtedy do opóźnienia procesu wapnienia poszczególnych fragmentów poroża. W takim przypadku poroże traci swój środek ciężkości i zaczyna wychylać się ku dołowi pod własnym ciężarem (Pielowski, 1988). Ta niezwykła deformacja poroża powstaje w wyniku obecności pasożytów wewnętrznych np. skóry, płuc, żołądka, jelit lub wątroby (Godlewski, 1989). Poroże charakteryzuje się występowaniem skrętu tyki na kształt sprężyny lub spirali. Z historii dowiadujemy się, że takie poroże nosi również nazwę grajcarkowatego (Hoppe, 1981). Tego rodzaju deformacja to wynik naprzemiennego wzmacniania organizmu oraz okresowych zaburzeń w prawidłowym dostarczaniu np. soli mineralnych. W takiej sytuacji dochodzi cyklicznie do wzrostu oraz opadania poroża co jest wyraźne w nietypowym falistym ukształtowaniu parostków. Okazuje się, że forma „grajcarkowata” parostków w wybranych przypadkach może być dziedziczona (Szczepkowski, 1952).

KŁ NR 9 „SŁONKA”
RYPIN

KŁ NR 11 „PONOWA”
CHROSTKOWO

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 144 „ŻUBR”
LIPNO

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 112 „ROGACZ”
OSIĘCINY

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 132 „CYRANECZKA”
ORLE

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

KŁ NR 11 „PONOWA”
CHROSTKOWO

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 55 „DZIK”
SKĘPE

KŁ NR 4 „BAŻANT”
IZBICA KUJAWSKA

- Poroże zwichrowane (wichrowatość)

CECHA OKRESOWA

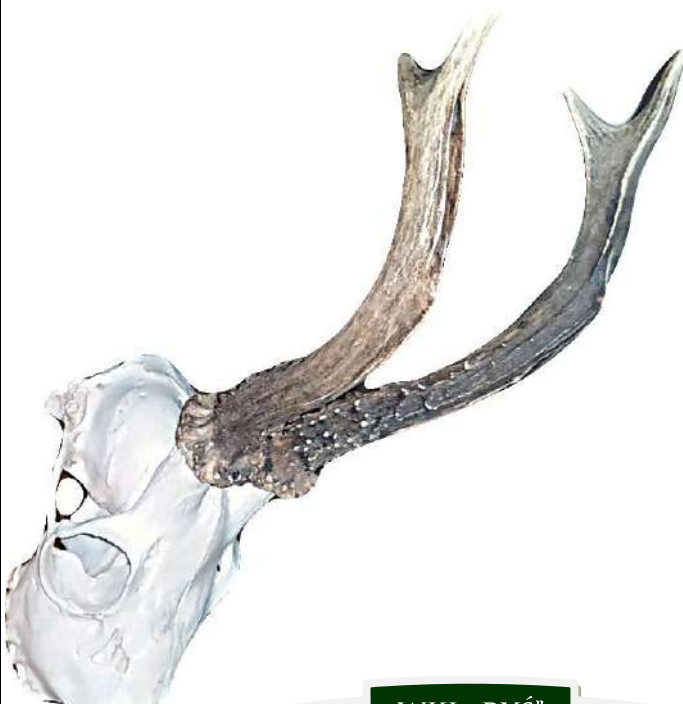
Inną przyczyną, która ma pośredni wpływ na jakość poroża jest dostępność bazy żerowej. Uwidacznia się to często u saren, które nakładają swoje poroże w najbardziej niekorzystnym okresie, który przypada na jesień i zimę. Brak dostępu do dobrej jakości żeru z reguły pociągają występowanie niedoboru substancji budulcowych. Taki stan sprawia że mamy do czynienia z tzw. porożem wichrowatym, co widoczne jest w jego specyficznym wygięciu do przodu albo do tyłu lub braku proporcjonalności (Brzuski i in., 1998). Takie zmiany mogą występować także u innych gatunków i widać to na nierównomierny wzrost, zredukowanie oraz występowanie zgrubień i zwężeń tyk przez co poroże może nabierać formy walcowatej, cylindrycznej, maczugowatej etc. Ponad pół wieku temu stwierdzono, że w wybranych przypadkach może ono stanowić także objaw przebiegającego procesu uwsteczniania (Szczepkowski, 1964).

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 7 „BÓBR”
KOWAL

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

- Poroże gumowe

CECHA OKRESOWA

Bardzo rzadki przypadek anomalii który charakteryzuje się tym, że poroże jest elastyczne przypominając twardą gumę. Po zgięciu może ono wrócić do swojej pierwotnego położenia. Jest to przypadek w dalszym ciągu badany stąd też autorzy mówią, że u części osobników dochodzi do wytarcia scypułu, a u części nie. Przypuszcza się, że tak jak we wcześniej omawianych, deformacja jest wynikiem zaburzenia gospodarki mineralnej podczas wzrostu poroża (Jaczewski, 1981). Według zachodnich naukowców, po pozyskaniu osobnika z tego typu anomalią poroża, gumowe poroże twardnieje i przybiera formę skostniałą po czasie 36 – 48 godzin (Braunschweig i Schneider, 2003).

- Poroże kształtu „woskowych świec”

CECHA OKRESOWA

Ta forma poroża spotykana jest głównie u jeleni szlachetnych. U osobników wybitnych, początkowa faza wzrostu poroża nie odbiega od standardowej jednakże pod jej koniec, zakończenia odnóg zaginają się do dołu z uwagi na ich siłę ciężkości. Może być to wynikiem braku odpowiedniej ilości makro- i mikroelementów zawartych w bazie pokarmowej, co przekłada się także na małą masę poroża (Giżejewski, 2022). Naukowcy łączą tę kwestię również ze zbyt wolnym przebiegiem kostnienia w stosunku do tempa nakładania poroża (Jaczewski, 1981). Pierwsze przypadki odnotowano u osobników hodowlanych, które były intensywnie żywione przed wojną, a konflikt zbrojny doprowadził do braku dobrej jakości karmy, przez co zwierzęta uzupełniały niedobór soli mineralnych pobierając je z innych partii organizmu. Mimo wszystko wzrost poroża był tak intensywny, że zaczęto obserwować nietypowe wygięcia odnóg pod własnym ciężarem.

- Poroże podwójne

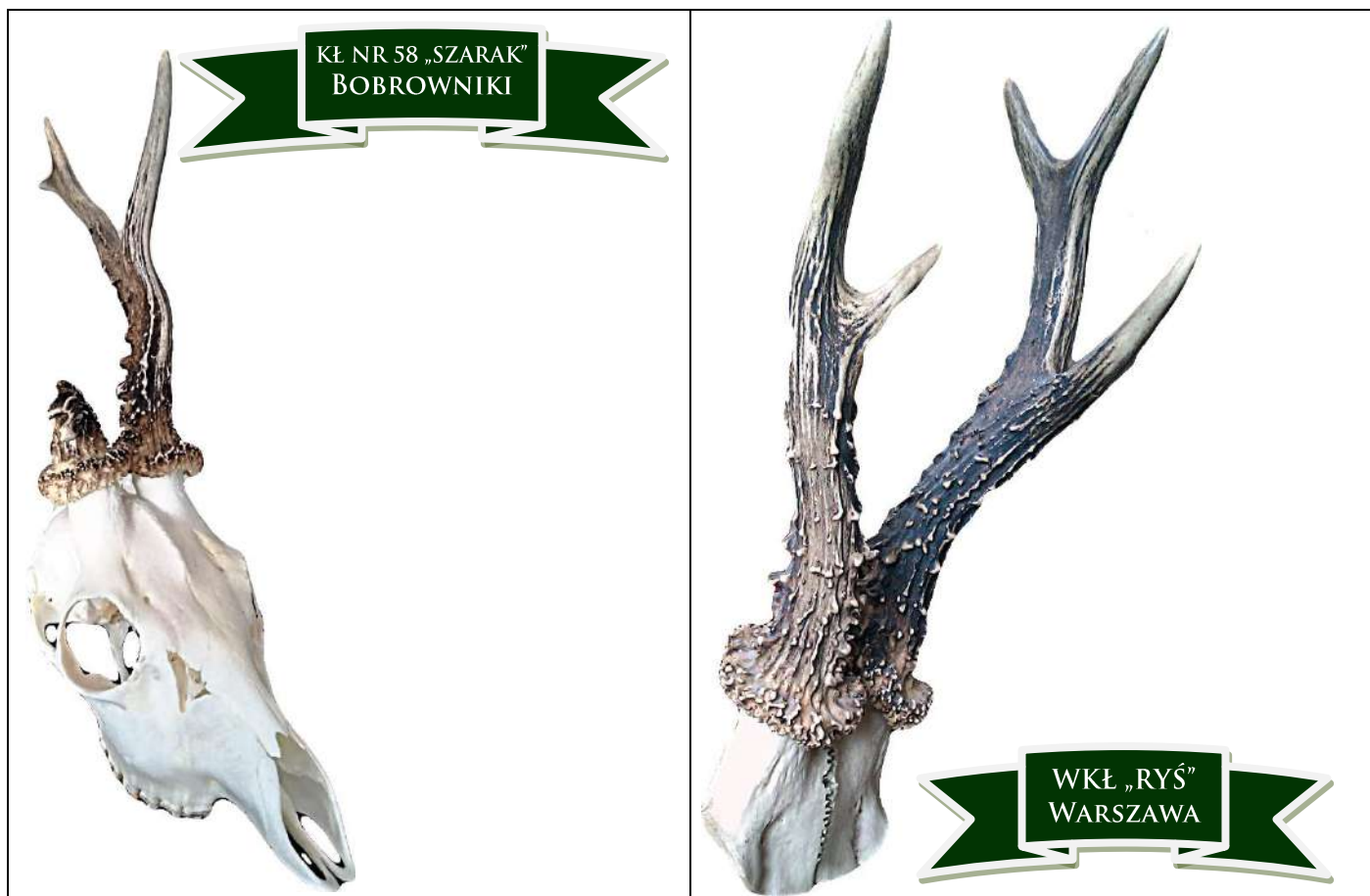
CECHA OKRESOWA

Innym rodzajem anomalii, która dotyczy poroża jeleniowatych jest tzw. poroże podwójne (Jaczewski, 1981). Jak zauważono, może to być jeden z rezultatów długotrwałego występowania czynników stresowych np. zbyt duże zagęszczenie populacji lub permanentne poczucie niepokoju u zwierząt. Ta anomalia może najczęściej występować u daniela zwyczajnego. Na podstawie przeprowadzonych badań okazało się, że przewlekły stres może zakłócać naturalny i prawidłowy cykl wymiany poroża. Taki przypadek charakteryzuje się wzrostem nowego poroża, jeszcze przed zrzuceniem wcześniejszych narostków, których proces zrzucania został znacząco opóźniony z uwagi na stres.

Uszkodzenia kończyn i szkieletu

CECHA OKRESOWA

Jak dowiedziono znaczny uraz przedniej lub tylnej cewki lub badyla, który był następstwem np. postrzału czy też kłusownictwa (wnyki), może uwidaczniać się przez asymetrię poroża. Do deformacji może także dochodzić w przypadku uszkodzenia szkieletu np. żeber (Pielowski, 2003). W okresie wzrostu poroża uszkodzenie przeciwległej kończyny doprowadza do nałożenia z reguły lżejszej, niesymetrycznej lub często nawet zredukowanej tyki. Najprawdopodobniej jest to powiązane z układem nerwowym przez co należy sądzić, że jest to jedynie okresowe zjawisko. Po zagojeniu uszkodzenia np. w kolejnym roku i zrzuceniu zdeformowanego poroża, anormalność danej tyki znika. Wszelkiego rodzaju anomalie budowy ciała zwierząt łownych mogą być również wynikiem kolizji drogowych (Flis i in., 2018). W ogólnym rozrachunku same trofea osobników nacechowanych uszkodzeniem szkieletu lub kończyn na dobrą sprawę nie posiadają żadnych cech charakterystycznych. O tym że nietypowe poroże nosił samiec, którego zachowanie i stan fizyczny wskazywał na ww. przyczyny jest z reguły informacją znaną jedynie myśliwemu który takiego osobnika pozyskał. Przedstawione w tym rozdziale trofea (zgodnie z informacjami od ich właścicieli) należały do osobników, którym poruszanie się sprawiało trudności z uwagi na poważny uraz lub wręcz brak kończyny.

2. Przyczyny bezpośrednie

Uszkodzenia mechaniczne mózgu lub kości czołowej

- Jednotykowiec (jednotykowość)

CECHA TRWAŁA

Jednotykowcem nazywa się samca zwierzyny płowej, który w porożu ma tylko jedną tykę zamiast dwóch (Hoppe, 1981). Z reguły jest to rzadziej spotykana deformacja, której efekt został wywołany całkowitą utratą jednego z mózgu. Jedną z przyczyn tej anomalii jest całkowite wyłamanie jednej z nasad poroża w części czołowej czaszki. Podobnie jak dla osobników bezparostnych jest to nieliczna cecha, która może być dziedziczna (Braunschweig i Schneider, 2003). W zależności od przyczyny, można wyróżnić jednotykowość stałą oraz przemijającą.

- Wielotykowiec (wielotykowość prawdziwa)

CECHA TRWAŁA

Nie mniej spektakularnymi do wcześniej omawianych są deformacje mające swoje źródło w fizycznym uszkodzeniu mózgdzenia lub kości czołowej, które przyczynia się do atypowego wzrostu nakładanego poroża (Rajský i in., 2012). Wśród przyczyn takich anomalii można wymienić np. zaciśnięte i wrośnięte pętle drutu, wnyki, metalowe siatki, pastuchy, zakleszczenia poroża przez pień, gałęzie lub krzewy podczas wycierania scypułu. Dość często może być ona wynikiem doznanych urazów podczas walk z innymi samcami w okresie rozrodu. Z uwagi na permanentny charakter uszkodzeń, z reguły deformacje w każdym kolejnym cyklu zrzucania oraz nakładania poroża powtarzają się i utrzymują aż do końca życia. W miejscu rany na kości czołowej często dochodzi do wytworzenia nowego ośrodka wzrostu poroża, z którego wyrasta dodatkowy mózgdzeń, a z niego z kolei nowa tyka lub nawet niewielki odrost. Aby mówić o zjawisku wielotykowości przyjęło się, że za dodatkową tykę uznaje się odrost, który u nasady posiada swoją własną różę. W takim miejscu może to być zarówno dodatkowa tyka, bądź też dodatkowa odnoga, które posiadają osobną różę.

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 7 „BÓBR”
KOWAL

KŁ NR 7 „BÓBR”
KOWAL

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 57 „ODYNIEĆ”
TĘCHOWO

KŁ NR 72 „ŁOŚ”
RYPIN

KŁ NR 57 „ODYNIEĆ”
TĘCHOWO

KŁ NR 109 „ORZEŁ”
WŁOCŁÁWEK

KŁ NR 5 „KNIEJA”
SKRWILNO

KŁ NR 72 „ŁOŚ”
RYPIN

KŁ NR 57 „ODYNIEĆ”
TĘCHOWO

KŁ NR 11 „PONOWA”
CHROSTKOWO

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 132 „CYRANECZKA”
ORLE

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 7 „BÓBR”
KOWAL

KŁ NR 72 „ŁOŚ”
RYPIN

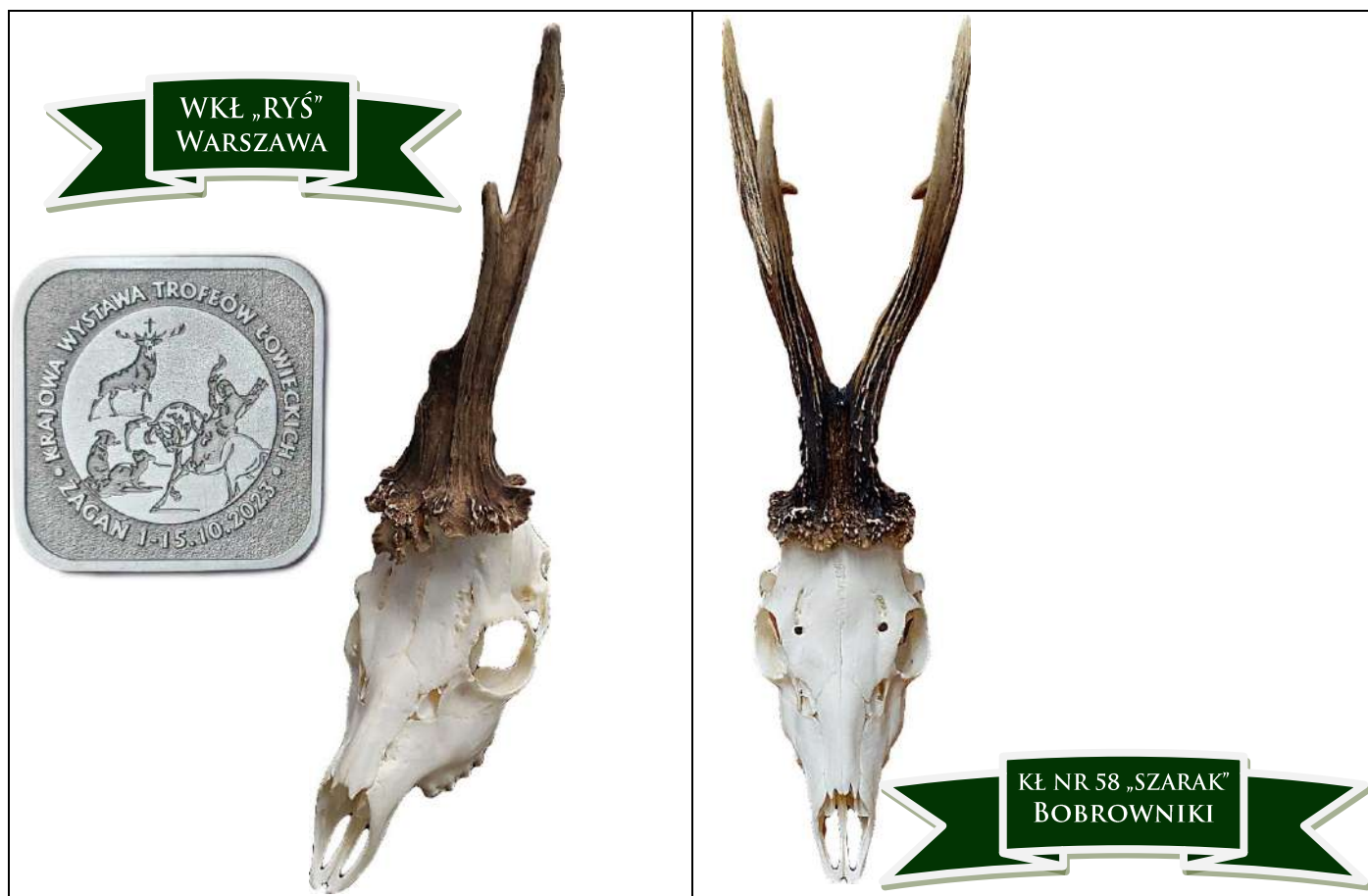

KŁ NR 67 „GRZYWACZ.”
RADZIEJÓW

- Zrost tyk

CECHA TRWAŁA

Zrost tyk może być łączony m.in. ze skrajnym przypadkiem uszkodzenia mechanicznego mózdzieni lub części czołowej czaszki i jest to cecha permanentna. Wobec działania dużej siły dochodzi do zrostu mózdzieni przez co tyki w okresie swojego wzrostu zrastają się tworząc jedną. Taki przypadek może występować w dwóch wariantach, gdzie wytworzone są dwie róże, bądź też jedna duża róża. Ciekawostką natomiast jest, że czasem w dalszej fazie wzrostu poroża, może dojść do odseparowania górnych części i wyodrębnienia lewej i prawej tyki, które rosną już w sposób prawidłowy i przyjmują określone formy (często nieselekcyjne). Zrost parostków może być także efektem nieprawidłowo rozwijających się zawiązków mózdzieni na kości czołowej (Pielowski, 1988). Osobną możliwość stanowi sytuacja kiedy dochodzi do pozyskania osobnika w wieku starczym. W wybranym przypadku wieloletni i ponadprzeciętny wzrost kości (w tym również mózdzieni), może doprowadzić do ich scalenia czego wynikiem jest ukształtowanie pojedynczego mózdzienia umiejscowionego centralnie na środku czaszki.

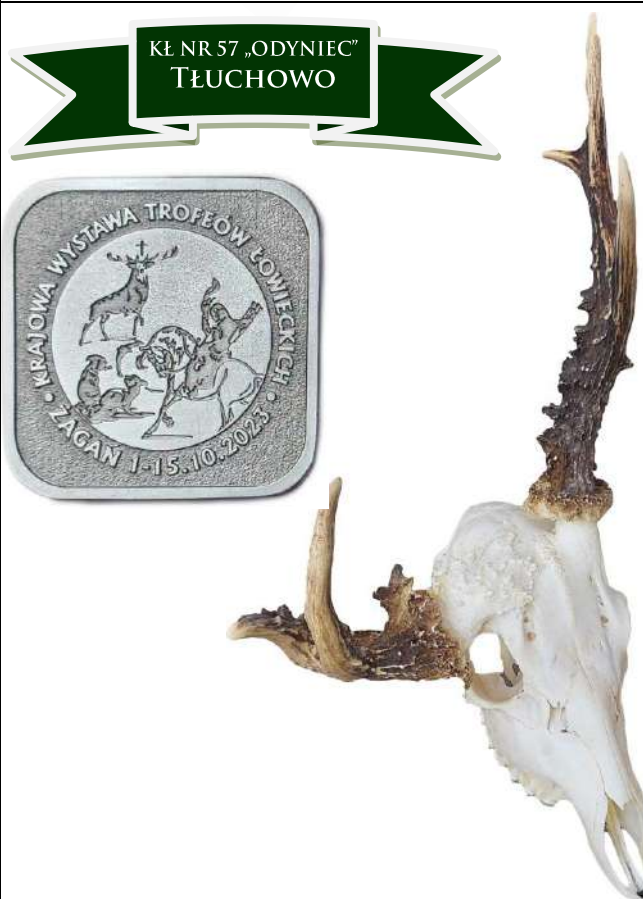

- Uszkodzenie lub złamanie możdżenia

CECHA TRWAŁA

Sytuacja w której dochodzi do złamania możdżenia nie jest niczym nowym i uwidacznia się w swobodnym zwisaniu parostka w miejscu złamania. Wiszący element w okresie noszenia scypułu może utrzymywać się na nim i jeżeli ułamany możdżeń dotyka części czołowej, może dojść do ponownego zrośnięcia. Taka zmiana ma charakter permanentny i nawet po zrzuceniu poroża, kolejne nakładane będzie w tym samym miejscu. Z obserwacji można wysnuć, że z uszkodzonego i ponownie zrośniętego w ten sposób możdżenia wyrastająca nowa tyka jest mniejsza i zdeformowana w porównaniu do drugiej prawidłowo rosnącej. W odniesieniu do jelenia szlachetnego, z racji jego bardziej intensywnego ruchu głowy i ciała z reguły nie dochodzi do zrostu odłamanego możdżenia, a w kolejnym roku wyrasta z jego miejsca kikut. W przypadku gdy uszkodzony możdżeń zagoi się, może dojść do pojawienia się nowych ośrodków wzrostu z których będą wyrastały inne odnogi, które w przeciwieństwie do zjawiska wielotykowości, będą posiadały tę samą różę.

KŁ NR 11 „PONOWA”
CHROSTKOWO

KŁ NR 41 „ŻERAŃ”
WARSZAWA

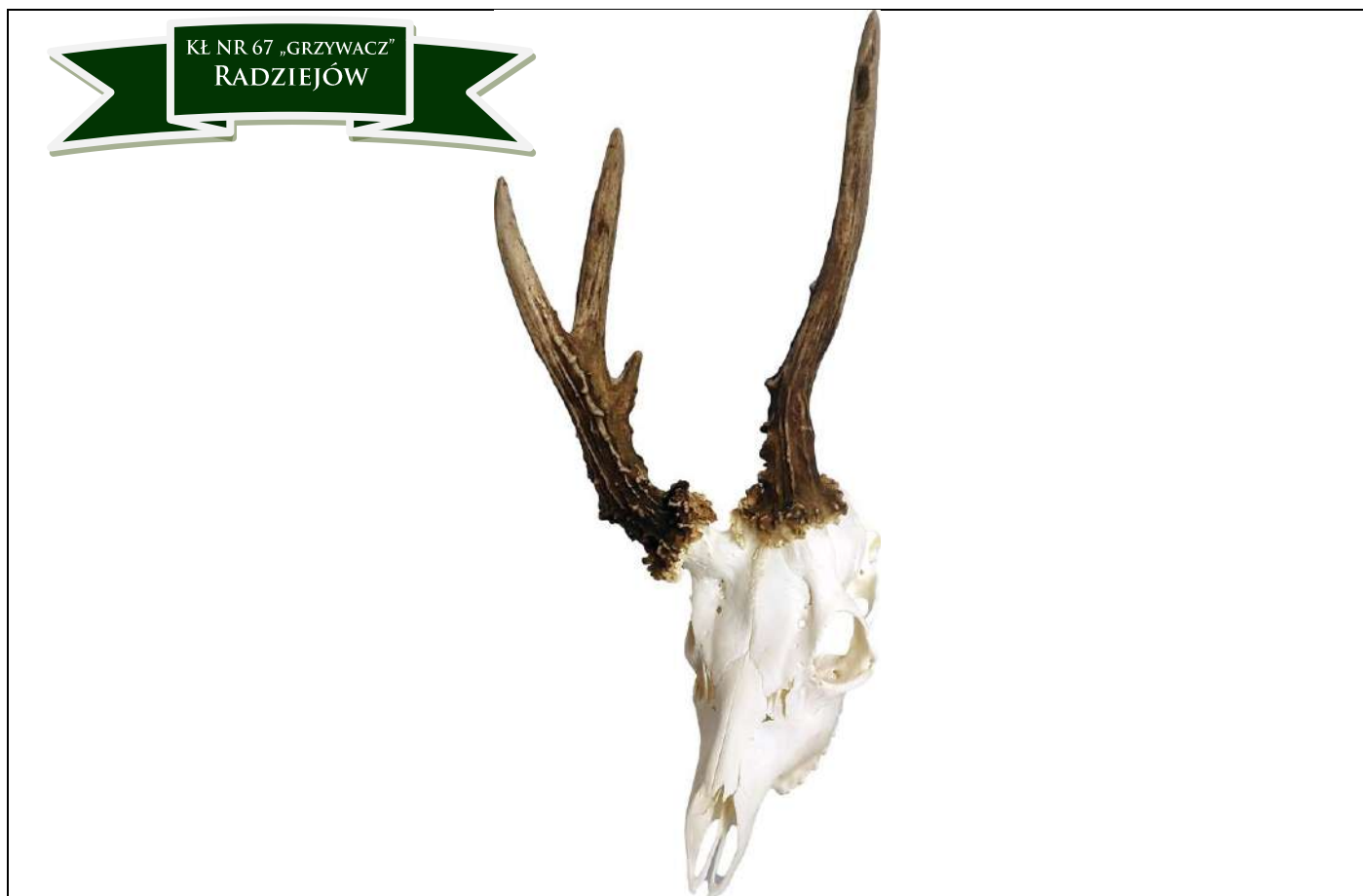

KŁ NR 59 „SZARAK”
CHEŁMICA

KŁ NR 55 „DZIK”
SKŁĘPE

- Poroże wahadłowe

CECHA OKRESOWA

Poroże wahadłowe powstaje w wyniku złamania jego nasady bądź części tyki. Odłamana część kołysze się na scypule podczas ruchu głowy i nie może przyrosnąć do czaszki. Warunkiem do powstania tego rodzaju anomalii jest zachowanie częściowego lub całkowitego dopływu krwi do części odłamanej. Jeżeli wyłamana część jest zbyt ciężka i dojdzie do przerwania dopływu krwi, wówczas dochodzi do martwicy. Z reguły odłamany element przyjmuje kształt maczugi bądź gruszki (Jaczewski, 1981). Brak trwałego połączenia kostnego między podstawą mózdzienia a jego ułamaną częścią, tworzy coś na wzór sztucznego stawu oraz zwisającej tyki wahadłowej (Pielowski, 2003).

Uszkodzenia mechaniczne poroża

- Dzielenie tyk (wielotykowość rzekoma)

CECHA OKRESOWA

Wszelkiego rodzaju uszkodzenia mechaniczne poroża mają swoje odzwierciedlenie w późniejszej jego formie. W zależności od okresu, stopnia oraz miejsca wystąpienia uszkodzenia, w późniejszym okresie może dojść do pojawiania się dodatkowych tyk lub/i odnóg. Takie zjawisko jest anomalią okresową, której źródeł należy doszukiwać się w behawiorze jeleniowatych co jest widoczne zwłaszcza u sarny europejskiej. Powstawanie nowych ośrodków wzrostu poroża może prowadzić do znacznej deformacji, którą w wybranych przypadkach nazywa się wielotykowością rzekomą (Potrapeluk i Kamieniarz, 2022). W okresie wzrostu na wskutek mechanicznego uszkodzenia tyki wiodącej (CIC Roe deer..., 2014) powyżej róży, dochodzi do wyraźnego podziału, rozczłonkowania parostka na dwa lub więcej osobnych tyk wychodzących z pojedynczej róży (Braunschweig i Schneider, 2003). W takim przypadku w kolejnym roku rogacz po zrzuceniu rozczłonkowanego parostka, na nieuszkodzonym mózdzieniu nakłada normalne poroże. W części przypadków prawidłowe rozpoznanie rodzaju deformacji jest możliwe dopiero po pozyskaniu. Wielotykowce rzekome różnią się od wielotykowców prawdziwych dwoma bardzo ważnymi szczegółami którymi są: okresowe występowanie deformacji i brak dodatkowej róży (osobnik posiada prawidłowo jedynie dwie róże).

KŁ NR 15 „BUDOWLANI”
BYDGOSZCZ

ZWYCIĘSKIE TROFEUM
W XI ODSŁONIE KONKURSU
NA NAJCIEKAWSZE PAROSTKI
SEZONU 2021/2022 MIESIĘCZNIKA
„BRAC ŁOWIECKA”

FOT. ARCHIWUM
MIESIĘCZNIKA
„BRAC ŁOWIECKA”

KŁ NR 67 „GRZYWACZ.”
RADZIEJÓW

KŁ NR 132 „CYRANECZKA”
ORLE

KŁ NR 67 „GRZYWACZ”
RADZIEJÓW

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 3 „BAŻANT”
BĄDKOWO

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 109 „ORZEŁ”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 107 „K.T.R.Ł.”
WŁOCŁAWEK

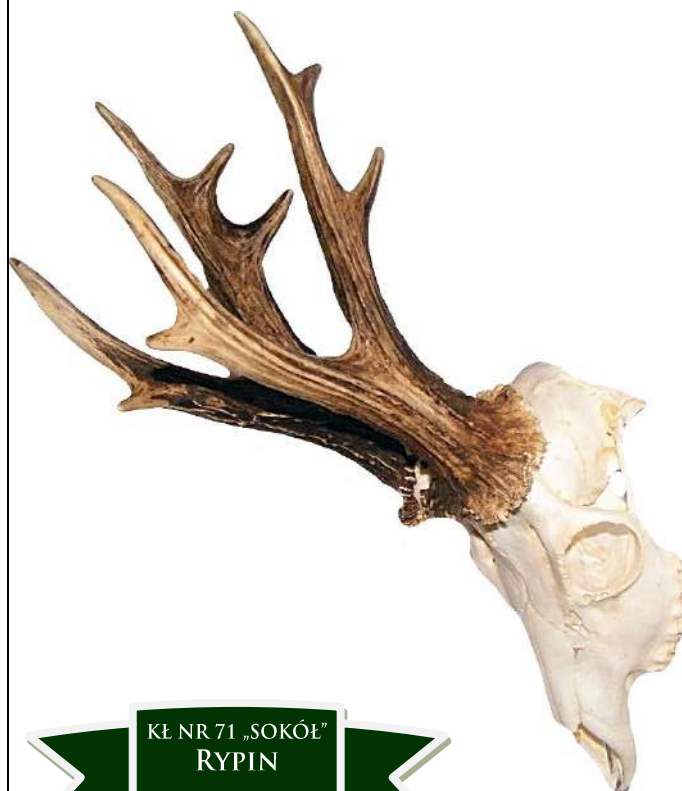
KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

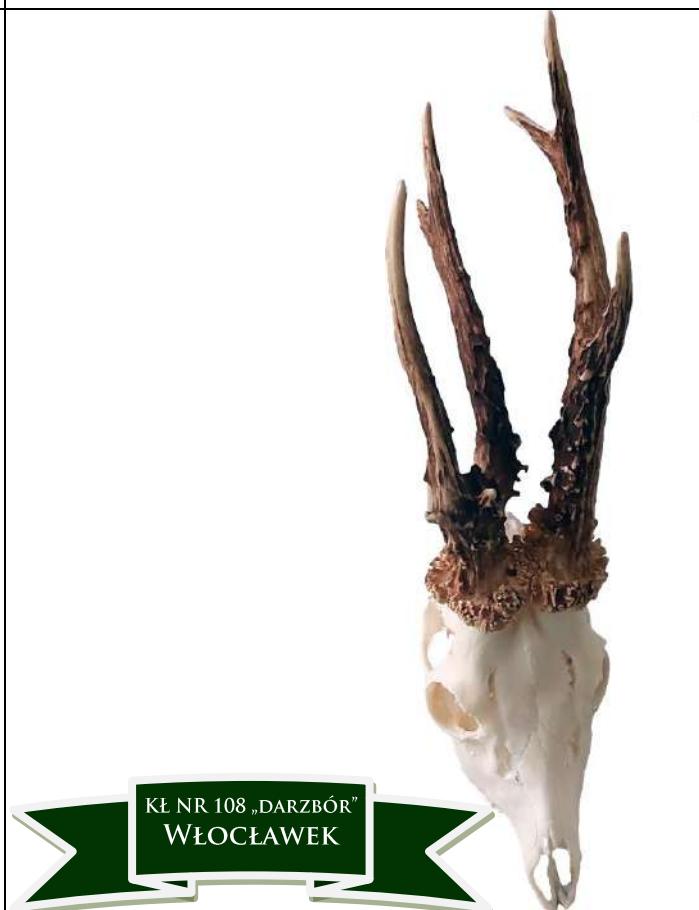
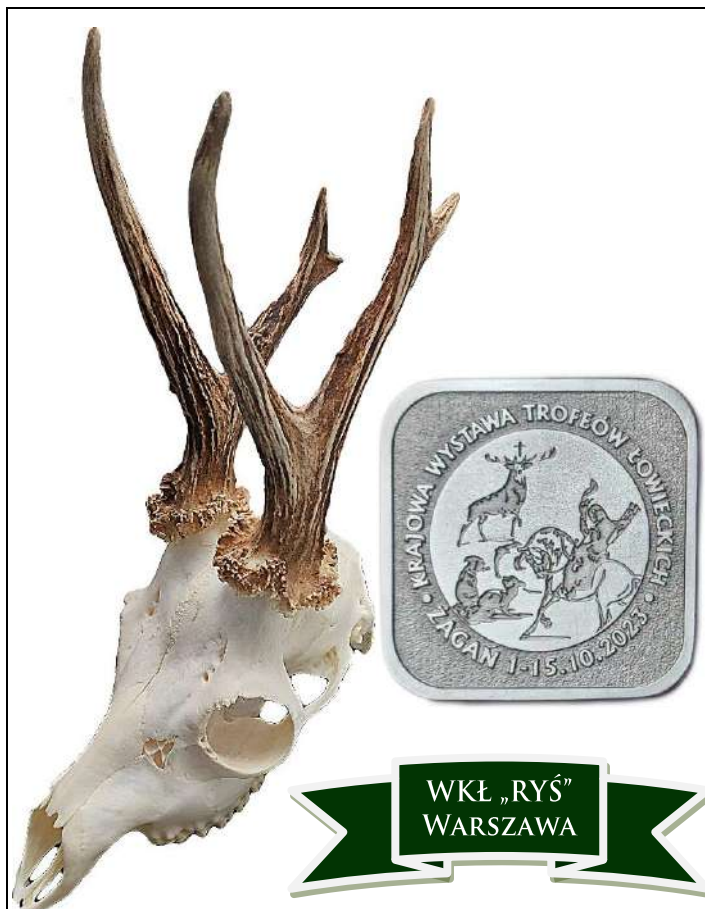
KŁ NR 107 „K.T.R.Ł.”
WŁOCŁAWEK

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 71 „SOKÓŁ”
RYPIN

KŁ NR 4 „BAŻANT”
IZBICA KUJ.

KŁ NR 4 „BAŻANT”
IZBICA KUJ.

KŁ NR 68 „ŁANY KUJAWSKIE”
RADZIEJÓW

- Uraz poroża w scypule

CECHA OKRESOWA

W okresie wzrostu poroże pokryte scypułem jest szczególnie narażone na wszelkiego rodzaju urazy np. uderzenia, otarcia etc. Ich następstwami mogą być deformacje tyk, które przyjmują wówczas przeróżne formy w zależności od: stopnia wykształcenia poroża, momentu i miejsca wystąpienia uszkodzenia. Im wcześniej wzrastające poroże w scypule zostało uszkodzone, tym jego deformacja będzie większa. Z uwagi na dynamikę procesu nakładania poroża, uszkodzenie stożka wzrostu często obfituje w pojawianie się dodatkowych nietypowych odnóg, a następnie prawidłowy wzrost górnej części. Jeżeli do uszkodzenia dochodzi w początkowej fazie, może pojawić się głębokie rozwidlenie tyki już powyżej róży.

KŁ NR 9 „SŁONKA”
RYPIN

KŁ NR 110 „SĘP”
WŁOCŁAWEK

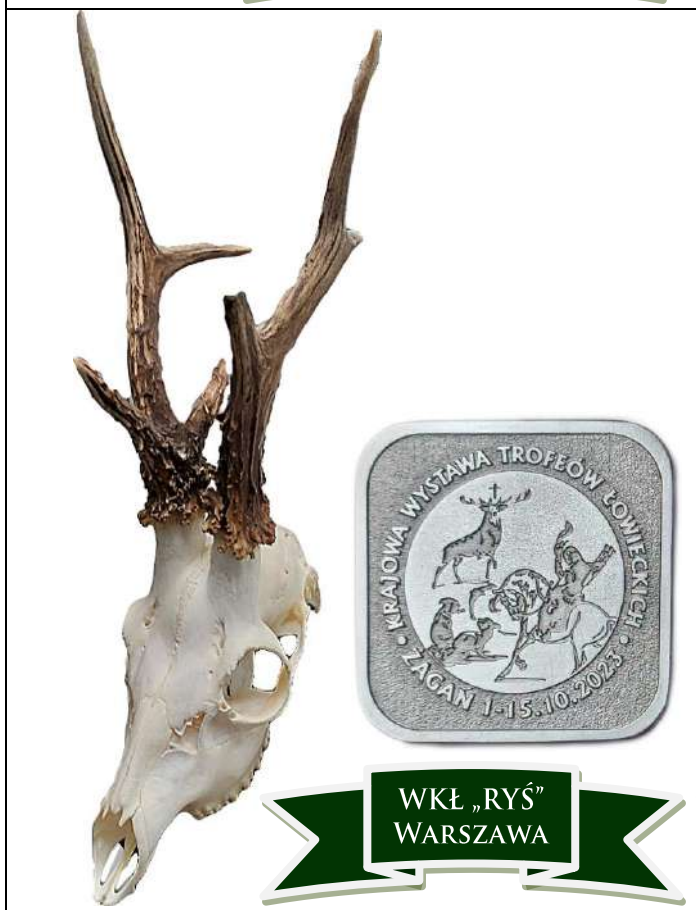

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 107 „K.T.R.Ł.”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 69 „CYRANKA”
NOWY DWÓR

KŁ NR 55 „DZIK”
SKŁĘPE

KŁ NR 3 „BAŻANT”
BĄDKOWO

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 71 „SOKÓŁ”
RYPIN

KŁ NR 72 „ŁOŚ”
RYPIN

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

KŁ NR 73 „RÓG”
NADRÓŻ

KŁ NR 106 „CYRANKA”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 73 „RÓG”
NADRÓŻ

KŁ NR 132 „CYRANECZKA”
ORLE

KŁ NR 109 „ORZEŁ”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 5 „KNIEJA”
SKRWILNO

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 132 „CYRANECZKA”
ORLE

KŁ NR 5 „KNIEJA”
SKRWILNO

KŁ NR 4 „BAŻANT”
IZBICA KUJ.

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

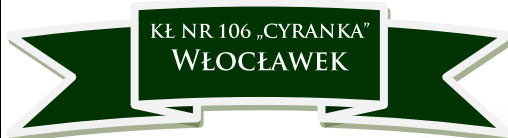
KŁ NR 67 „GRZYWACZ”
RADZIEJÓW

KŁ NR 144 „ŻUBR”
LIPNO

KŁ NR 5 „KNIEJA”
SKRWILNO

KŁ NR 106 „CYRANKA”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 106 „CYRANKA”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 57 „ODYNIEC”
TŁUCHOWO

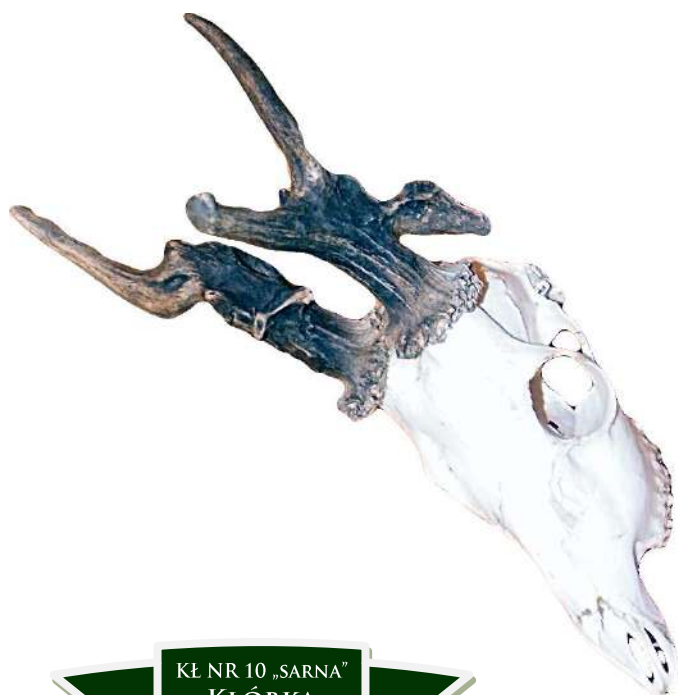

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 67 „GRZYWACZ”
RADZIEJÓW

KŁ NR 10 „SARNA”
KŁÓBKA

KŁ NR 135 „ŁOŚ”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 72 „ŁOŚ”
RYPIN

KŁ NR 1 „ŁOŚ”
ALEKSANDRÓW KUJ.

KŁ NR 132 „CYRANECZKA”
ORLE

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAVEK

KŁ NR 5 „KNIEJA”
SKRWILNO

KŁ NR 3 „BAŻANT”
BĄDKOWO

KŁ NR 159 „BÓR”
WŁOCŁAVEK

KŁ NR 55 „DZIK”
SKĘPE

KŁ NR 9 „SŁONKA”
RYPIN

KŁ NR 9 „SŁONKA”
RYPIN

KŁ NR 134 „ORZEŁ”
SKRWILNO

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 109 „ORZEŁ”
WŁOCŁAWEK

WKŁ NR 248 „SOKÓŁ”
BYDGOSZCZ

KŁ NR 109 „ORZEŁ”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 2 „ZDRÓJ”
CIECHOCINEK

KŁ NR 3 „BAŻANT”
BĄDKOWO

WKŁ „RYŚ”
WARSZAWA

KŁ NR 4 „BAŻANT”
IZBICA KUJ.

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 73 „RÓG”
NADRÓŻ

KŁ NR 58 „SZARAK”
BOBROWNIKI

KŁ NR 109 „ORZEŁ”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 11 „PONOWA”
CHROSTKOWO

KŁ NR 3 „BAŻANT”
BĄDKOWO

KŁ NR 57 „ODYNIEC”
TŁUCHOWO

KŁ NR 108 „DARZBÓR”
WŁOCŁAWEK

KŁ NR 4 „BAŻANT”
IZBICA KUJ.

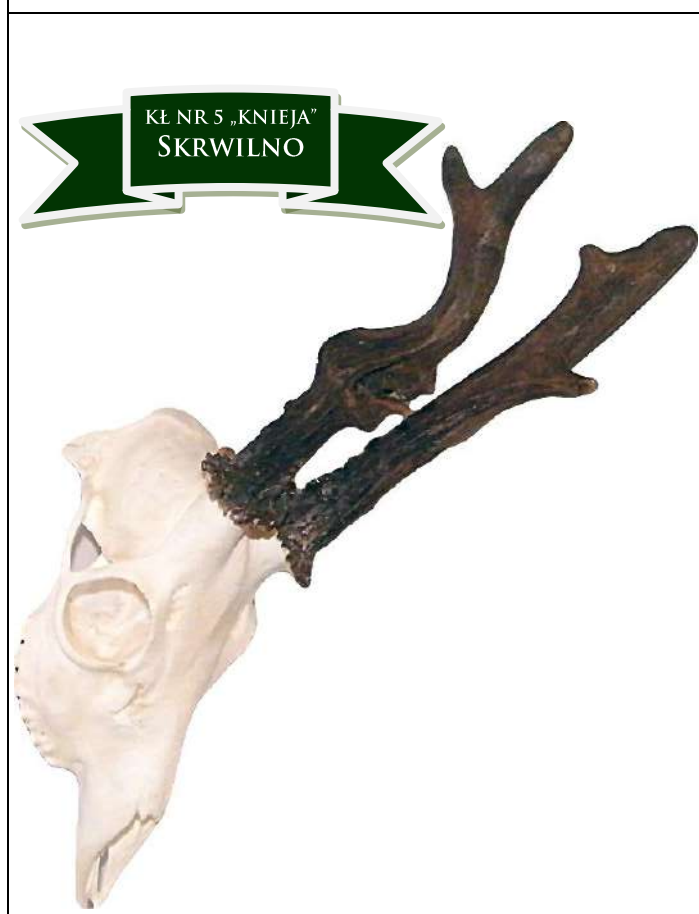

- Uraz scypułu – poroże pęcherzowe

ANOMALIA OKRESOWA

Scypuł (Hoppe, 1981) jest najbardziej zewnętrzną warstwą, która okrywa wzrastające poroże. Jest to swego rodzaju skóra pokryta futerkiem drobnych włosów, które są związane m.in. z gruczołami łojowymi (Jaczewski, 1981). Pod scypułem przebiegają liczne nerwy i naczynia krwionośne, które na wytartym już porożu tworzą tzw. bruzdy (Hoppe, 1981). Zdarza się że uszkodzenie scypułu doprowadza do odsłonięcia naczyń krwionośnych co jest dogodną okazją do zasiedlenia rany przez muchówki (rząd owadów) oraz mikroorganizmy w postaci bakterii (Kubacki i Okarma, 2011). W miejscu żeru larw pojawia się kulista narośl, która często doprowadza do miejscowego zgrubienia (zwykle kształtu kulistego) na tworzącej się tyce. W innych przypadkach może dojść do wylewów krwi lub ropni, które w późniejszym czasie przerastają tkanką łączną i kostnieniu. Czasami widoczny jest otwór, który stanowi pozostałość po rozszerzonym naczyniu krwionośnym lub miejscu wypływu ropy (Jaczewski, 1981). Omawiana anomalia ma charakter przejściowy, gdyż w kolejnym roku nakładane poroże może rozwijać się już prawidłowo.

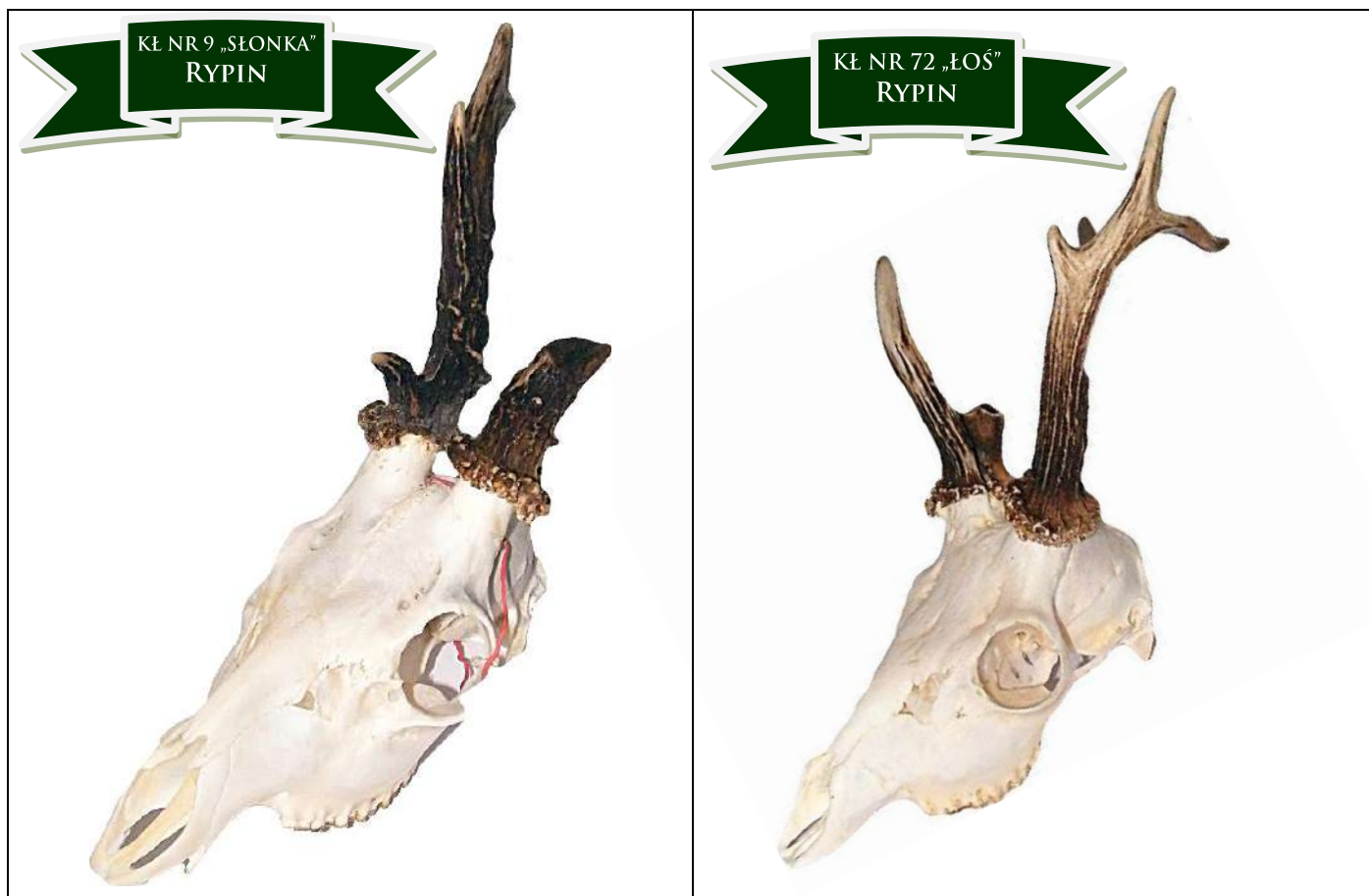

- Uraz poroża wytartego

CECHA OKRESOWA

Uszkodzenia mechaniczne poroża wytartego są niejednokrotnie rezultatem działania ogromnych naprężeń i sił, których to źródłami mogą być różne czynniki. Najczęściej spotykane uszkodzenia opierają się na złamaniach poszczególnych odnóg wytartego poroża, bądź też utraty części bądź niemal całej tyki. Może do nich dochodzić podczas bezpośrednich walk z innymi samcami w okresie godowym. Czasami są to uszkodzenia w wyniku zaklinowania poroża podczas znakowania terytorium, lub też efekt wyjątkowo szczęśliwej dla osobnika kolizji drogowej.

Próchnica poroża (zmurszenie poroża, mursz)

- Przemarznięcie (odmrożenie) poroża

CECHA OKRESOWA

Najbardziej narażonym gatunkiem na przemarznięcie poroża jest sarna europejska. Jest to jedyny jeleniowaty występujący w Polsce, którego cykl nakładania poroża przypada na okres jesienno – zimowy. W przypadku występowania długotrwałych i bardzo niskich temperatur, może dojść do obumarcia scypułu w części szczytowej, który w tym okresie nie gwarantuje bezpieczeństwa dla nakładanego poroża. Warunkami sprzyjającymi wystąpieniu przemarznięcia poroża (zwłaszcza jego szczytowych partii) jest utrzymująca się przez kilka dni temperatura poniżej 30°C. W niektórych przypadkach organizm osobnika nie jest w stanie utrzymać właściwej temperatury rosnącego poroża, która jest regulowana m.in. krwiobiegiem (Pielowski, 2003). W początkowej fazie wzrostu, w miejscu odmrożenia dochodzi do odpadnięcia obumarłych części, natomiast przy zaawansowanym rozwoju tyk mają one ciemną, zmurszałą i porowatą strukturę. Poroże wówczas charakteryzuje się zredukowaną budową, gdzie niskie tyki mają wykształcone krótkie odnogi, lub wręcz kikuty (Kubacki i Okarma, 2011). Często odmrożenie jest widoczne jedynie na zakończeniach odnóg, które są wyraźnie tępe, kruszą się w dotyku oraz widać wyraźnie porowatą strukturę.

- Wirusowe zapalenie scypułu

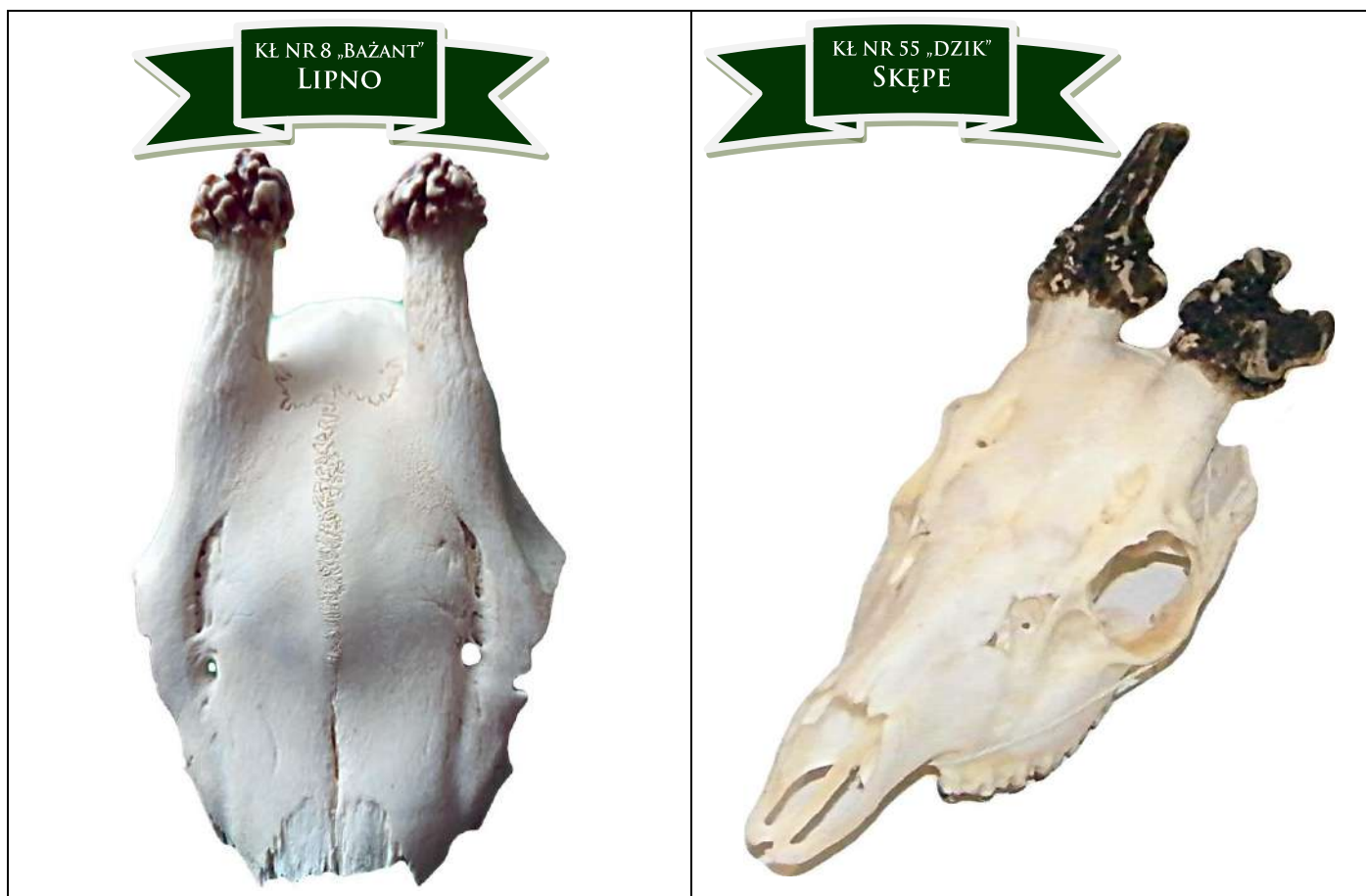
Wirusowe zapalenie scypułu nie jest jeszcze dobrze zbadaną chorobą. Naukowcy przypuszczają, że wirus powoduje tzw. mumifikację poroża (Kubacki i Okarma, 2011). Scypuł jest wówczas zainfekowany na całej powierzchni występowania i w odróżnieniu do przemarzania, poroże jest zmurszałe i może kruszyć się na całej powierzchni tj. od róży aż do odnóg na swojej wierzchniej warstwie. Niespełna sto lat temu, twierdzono, że przyczyną występowania próchnicy wieńców jest choroba kości tj. krwiotoczne zapalenie kostne i okostne (Ossowski, 1937), które wg. autora jest przejściowe i niedziedziczne. Niestety aktualnie nadal wskazuje się, że etiologia i ekologia tej choroby w dalszym ciągu nie została całkowicie poznana i wyjaśniona.

3. Inne

Guzikarz

CECHA OKRESOWA

Guzikarzem nazywany jest młody rogacz, który już w pierwszym roku życia nałożył pierwsze poroże w kształcie tzw. guzików (Braunschweig i Schneider, 2003). Mają one zwykle nie więcej niż 2cm wysokości i może być to związane m.in. z niekorzystnymi warunkami środowiskowymi, brakiem pożywienia, ostrymi zimami, zbyt dużym zagęszczeniem sarny lub utratą matki w pierwszych miesiącach życia. W skrajnych przypadkach poroże w kształcie guzików może pojawić się u kozłów starszych jako objaw bardzo silnego procesu uwstecznienia (wstecznictwa).

Szydłarz

CECHA TRWAŁA / OKRESOWA

Szydłarzem nazywany jest osobnik powyżej drugiego roku życia, gdzie jego parostki, bądź też wieniec charakteryzuje się tykami mającymi kształt ostrych szydeł (Godlewski, 1989). Ograniczanie występowania osobników posiadających taką formę w łowisku jest wynikiem konieczności ochrony innych samców (często mocniejszych). Morfologia poroża, które pełni również rolę organu walki (Jaczewski, 1981), u jeleniowatych charakteryzuje się występowaniem odnóg, które podczas zwarcia „zazębiają się”. Walczące ze sobą osobniki przez używają wtedy całej swojej masy ciała oraz siły w celu osiągnięcia dominacji i pokonania konkurenta. W przypadku walki każdy przeciwnik dla szydlarza (również mocniejszy), może stracić życie gdyż brak odnóg np. przednich (bojowych) nie spowoduje klinowania poroża. Ostre szydła mogą wtedy przebić ważne narządy np. tchawicę, a tak zrogowany samiec zwykle umiera. Szydłarzami mogą być zarówno samce młodsze, średniowiekowe jak i stare. W ostatnim przypadku jest to wynik procesu uwsteczniania poroża, które po kulminacji wzrostu zostaje zredukowane, a taki osobnik może być nazywany wsteczniakiem (wsteczniakiem) (Hoppe, 1963). W literaturze zachodniej taki proces nazywany jest również wstecznictwem (Braunschweig i Schneider, 2003). W literaturze pojawia się także informacja, że „szydlowatość” u rogaczy może być także powiązana z patologicznymi zmianami nerek.

Osobnik „bagienny”

CECHA TRWAŁA / OKRESOWA

Cecha ta w głównej mierze jest przypisywana samcom sarny europejskiej. Już od lat obserwacje parostków sarny, pozwoliły na wyodrębnienie osobnej grupy osobników, które ze względu na miejsce swego bytowania, wyróżniały się wyjątkową barwą. Podobnie jak u byków jelenia czy daniela tak i u rogaczy w przypadku przeprowadzania wyceny medalowej wg. metod CIC, osobne kategorie oceny stanowią barwa poroża oraz zakończenia odnóg (jeleń i sarna) (Zalewski, 2019). Środowisko bytowania samców jeleniowatych wiąże się uzyskiwanym później ubarwieniem poroża. Porożem bagiennym nazywa się z reguły parostki rogaczy, które charakteryzują się brunatnym, prawie czarnym zabarwieniem (Brzuski i in., 1998). Obserwacje osobników pozwoliły w miarę upływu czasu przypisać również dodatkowe cechy jakimi mogą być np. porowata tkanka kostna (wiąże się ze stosunkowo niską masą trofeum) lub zmurszałe zakończenia odnóg (Dziedzic, 2011). Według niektórych badaczy poroże bagienne u rogacza może być wskaźnikiem występowania choroby. Jako przykład podaje się poroże bagienne jako efekt permanentnego bytowania danego osobnika na terenach podmokłych i bagiennych, gdzie najczęściej może występować pasożyt wywołujący motylicę wątrobową (Braunschweig i Schneider, 2003).

Formy „wieczne”

CECHA TRWAŁA

Samce jeleniowatych z reguły nakładają w kolejnych latach określoną (zwykle coraz wyższą) formę poroża. Wieloletnie badania nad tą grupą zwierząt pozwoliły ustalić jak powinny wyglądać poszczególne stopnie rozwoju poroża w zależności od wieku osobnika. Tym sposobem w miarę upływu czasu, obserwowany osobnik powinien dążyć do uzyskania docelowej formy poroża, a następnie rozpocząć fazę uwsteczniania (czyt. redukowania formy poroża w wieku starczym). Poroże w kolejnych latach z reguły zyskuje na swojej okazałości przez wzrost jego wielkości, masy oraz ilości wykształcanych odnóg. Jak się okazuje z różnych przyczyn uzyskanie docelowej formy jest często niewykonalne i może być to efektem odzwierciedlenia genów wybranego samca. Ograniczenia m.in. natury genetycznej doprowadzają do sytuacji kiedy to pomimo starzenia się osobnika, forma jego poroża nie rozwija się. W takim przypadku potocznie określa się takiego osobnika „wiecznym”. Klasycznymi przykładami są u byków jelenia szlachetnego np. tzw. wieczne ósmaki, których tyki poroża charakteryzują się występowaniem jedynie czterech odnóg na każdej z tyk tj. z reguły występuje oczniak (hist. ocznica), opierak i widlica (Paślawski, 1984).

Osobnik „bezparostny”

CECHA TRWAŁA

Jak się okazuje, u schyłku XIX wieku w literaturze polskiej zastanawiano się nad kwestią osobników, które były płodne, jednakże nie wykształcały poroża. Tak zwanym osobnikiem bezparostnym (Hoppe, 1981) nazywano wówczas kozła, który mimo zdolności do rozmnażania nie posiadał jednej z wyższych cech płciowych (Flis i in., 2016) jaką stanowi poroże. W literaturze zachodniej wskazywano, że jako jedna z nielicznych anormalności poroża, może być cechą dziedziczną (Braunschweig i Schneider, 2003).

Zjawisko staśmienia tyki

CECHA OKRESOWA

Staśmienie poroża wg. literatury jest cechą selekcyjną, która historycznie miałyby wskazywać na postępujący proces uwsteczniania się danego osobnika (Szczepkowski, 1964). Jednak jak się okazuje, taka anomalia poroża może występować także u osobników młodszych.

Staśmienia poroży pojawiają się od setek lat, czego dowodem są materiały ze światowych wystaw łowieckich. Nie mniej jest to anomalia występująca stosunkowo rzadko, gdzie snuje się hipotezy dotyczące zbyt szybkiego wzrostu poroża z uwagi na bogatą bazę żerową i odpowiednie warunki klimatyczne. Na chwilę obecną jednak, nie można ustalić w sposób jednoznaczny jakie konkretne czynniki powodują staśmienia (Giżejewski, 2022). Inna teza mówi o potencjalnym procesie ewolucji poroża, który kiedyś w przyszłości może doprowadzić do utrwalenia tej cechy w ujęciu genetycznym i przekazywania jej dalej kolejnym pokoleniom (tak jak ma to miejsce u daniela i łosia).

Poroże drabiniaste

CECHA TRWAŁA / OKRESOWA

W zachodniej literaturze łowieckiej porożem drabiniastym określa się nieprawidłowy kształt wieńca jelenia szlachetnego. Autorzy wyróżnili w nim występowanie czwartej odnogi, która jest umiejscowiona między odnogą środkową (opierakiem), a koroną wieńca. Według tamtejszej literatury nosiła ona nazwę tzw. wilczej odnogi, która wg. nich jest cechą negatywną (Braunschweig i Schneider, 2003). Sugerowali oni, że może być to efekt skrzyżowania jelenia europejskiego z jeleniem wapiti, u którego taki kształt jest formą typową. W Polsce wygląda to trochę inaczej, a sama definicja poroża drabiniastego nie funkcjonuje w środowisku łowieckim. Występowanie dodatkowej odnogi tzw. podkoronnej (patrz. rozdział II pkt. 2) i jej umiejscowienie ma znaczenie w wycenie medalowej jelenia szlachetnego. Jest ona zaliczana do korony wieńca, mimo iż może występować w przedniej części tyki i nie stanowić integralnej części samej korony. W rozmowach o porożu często wymienia się jej nazwę, jednakże „prawdziwą” wilczą odnogę tworzy dodatkowy wyraźny odrost, który występuje w tylnej części tyki. Wynika to z faktu, że zgodnie z obserwacjami badaczy, w chwili ataku wilka na jelenia byka, pochyla on głowę ku przodowi i „kłada” swój wieniec blisko ziemi. W takiej sytuacji wilcza odnoga umiejscowiona na tyle tyki, wystaje ku górze i znacznie ogranicza możliwość zaatakowania karku. Jej nazewnictwo zatem ma związek z behavioriem jelenia podczas ataku drapieżnika (Jaczewski, 1981).

Poroże skórzane

CECHA OKRESOWA

Porożem skórzanym nazywana jest rzadka nieprawidłowość rozwoju poroża jeleniowatych. Po zakończeniu wzrostu poroża nie dochodzi do wytarcia scypułu, który przyrasta do masy kostnej. Podczas obserwacji można odnieść wrażenie, że poroże znajduje się w skórzanym pokrowcu (Braunschweig i Schneider, 2003)

Zjawisko hermafrodytyzmu

CECHA TRWAŁA

Hermafrodytyzm jest szczególnym rodzajem anomalii z wielu względów. Jest to nic innego jak występowanie u jednego osobnika zarówno cech męskich jak i żeńskich (Rajský i in., 2012, Flis, 2014). Do wystąpienia obojnactwa (Braunschweig i Schneider, 2003), mogą przyczynić się kolejne cięższe i zaburzenia hormonalne. Innym czynnikiem jest wpływ środowiska, które np. w odniesieniu do samców może modyfikować proces wzrostu i rozwoju poroża. W większości przypadków interseksualizm jest stwierdzany u zwierząt starszych u których nie zawsze występują wszystkie cechy charakteryzujące poszczególne płcie.

V. Anomalie oręża dzika

1. Deformacje natury biologicznej (zmiany endogenne)

Występowanie wirusów, mikotoksyn, niedobór składników odżywczych lub zmiany hormonalne

Tak jak w przypadku innych gatunków tak również u dzika istnieje pewne prawdopodobieństwo napotkania osobnika u którego mogą wystąpić zmiany chorobowe lub morfologiczne. Zwykle u pewnej, losowej grupy osobników istnieje możliwość pozyskania np. anormalnego oręża, który swoją budową odbiega w mniejszym lub większym stopniu od formy uznawanej za prawidłową.

Pierwszą grupą patologii związanych z przyczynami zmian w uzębieniu dzika mogą być zaburzenia funkcji komórek zęba z uwagi na obecność wirusów, toksyn lub mikotoksyn (Nicpoń i in., 2015; Pałubicki, 2016; Nicpoń i in., 2016) czy też z niedoboru składników pokarmowych w organizmie. Ze zmianami w gospodarce rolnej, a także stopniowym wzrostem popularności upraw kukurydzy rozpoczęto badania nad nadmierną rozrodczością dzików oraz potencjalnym wpływem mikotoksyn występujących w kukurydzy, która w obecnych warunkach jest dostępna przez cały rok. W 2012 roku udało się potwierdzić zmiany w uzębieniu dzika z ww. powodów (Houszka, 2012), gdzie charakterystyczną cechą jest występowanie miejscowych zgrubień w uzębieniu trofealnym.

Miejsce występowania deformacji może wynikać z długości czasu, w jakim wystąpił niedobór pożywienia lub zwierzę pobierało karmę wątpliwej jakości. Równe rozmieszczenie (tzn. w takiej samej odległości od części podstawnej zęba) pogrubionych rantów w wybranych przypadkach wskazuje, że ich położenie zależy od wieku osobnika i okresu, w jakim wystąpiły czynniki patogenne. Pojawienie się silnego bodźca w postaci np. mikotoksyn w organizmie przy równomiernym przyroście zębów u dzika może doprowadzić do dysfunkcji komórek odpowiedzialnych za formowanie szkliwa i dentyny, czyli składników uczestniczących w budowie i wzroście zębów.

Dzik z obszaru ZO PZŁ Włocławek – II.2018

„ (...) Przełom w zbieraniu przeze mnie materiału badawczego nastąpił na początku 2018 r., gdy do moich zbiorów trafił oręż (...) odyńca o masie przekraczającej 140 kg (...). Po dokładnych oględzinach okazało się, że w tuszy strzelonego osobnika nie było żadnych oznak chorobowych ani zwyrodnień związanych z budową kości czy też samej czaszki. Obserwacja zgrubień na szablach utwierdziła mnie w przekonaniu, że długotrwałe pobieranie karmy niskiej jakości (często z grzybami pleśniowymi) uwidacznia się w postaci zmian chorobowych w strukturze kłów i osłabienia ich tkanek budulcowych. Rezultatem takiego stanu rzeczy są wcześniej wspomniane uszkodzenia kłów charakteryzujące się rozszczelnieniem lub odlamaniem całego szlif (dochodzi wtedy do wnikanía bakterii do komory zęba) bądź całej widocznej części szabli nad linią dziąsła (...) ”

(P. Kuchnicki, BŁ 7/2020)

Dzik z obszaru ZO PZŁ Włocławek – IV.2019

„ (...)W kwietniu 2019 r. (...) udało (...) się pozyskać osobnika płci męskiej w drugim roku życia ważącego 35 kg. (...) Po preparacji szczęki górnej oraz żuchwy okazało się, że pozyskany osobnik miał szczątkowe szable. (...)Na obu dolnych kłach widać pogrubione ranty oraz zdeformowaną część szczytową, która prawdopodobnie w wyniku wystąpienia czynników patogennych nie wyrznięła się ponad linię dziąsła (...). Dodatkowo w porównaniu z prawidłowo zbudowanymi kłami odnotowano zmiany kształtu (spłaszczenie podłużne) oraz kątów wygięcia (wskazujące na zmiany patologiczne w zębodołach żuchwy). Ze względu na wiek osobnika należy zauważyć, że organizm starał się zwalczyć opisane problemy przez próbę nadbudowy części szczytowej i nałożenie zwartej warstwy szkliwa, która wypełniła ubytki w miejscu styku części szczytowej zęba z dziąsłem. Rzeczne trofeum stanowi swego rodzaju przełom w rozpoznawaniu zmian chorobowych z racji tego, że dotychczas w literaturze były opisywane zmiany wyłącznie dorosłych osobników o wyraźnym, w pełni wykształconym trofeum. (...) ”

(P. Kuchnicki, BŁ 7/2020)

Dzik z obszaru ZO PZŁ Włocławek – 01.2019

Oręż samca dzika pozyskanego w dniu 03.01.2019r. Waga tuszy 67kg. Cecha charakterystyczna – pozyskany osobnik nie posiadał obu jąder.

2. Deformacje w wyniku uszkodzeń mechanicznych (zmiany egzogenne)

Uszkodzenia mechaniczne

Drugim rodzajem zmian, które mogą występować w uzębieniu trofealnym dzika są wszelkiego rodzaju uszkodzenia mechaniczne. Konieczność pobierania pokarmu, prokreacji, przemieszczania się czy też utrzymywania określonych stosunków wewnątrz populacji mogą doprowadzić do sytuacji w których zwiększa się ryzyko wystąpienia czynników patologicznych.

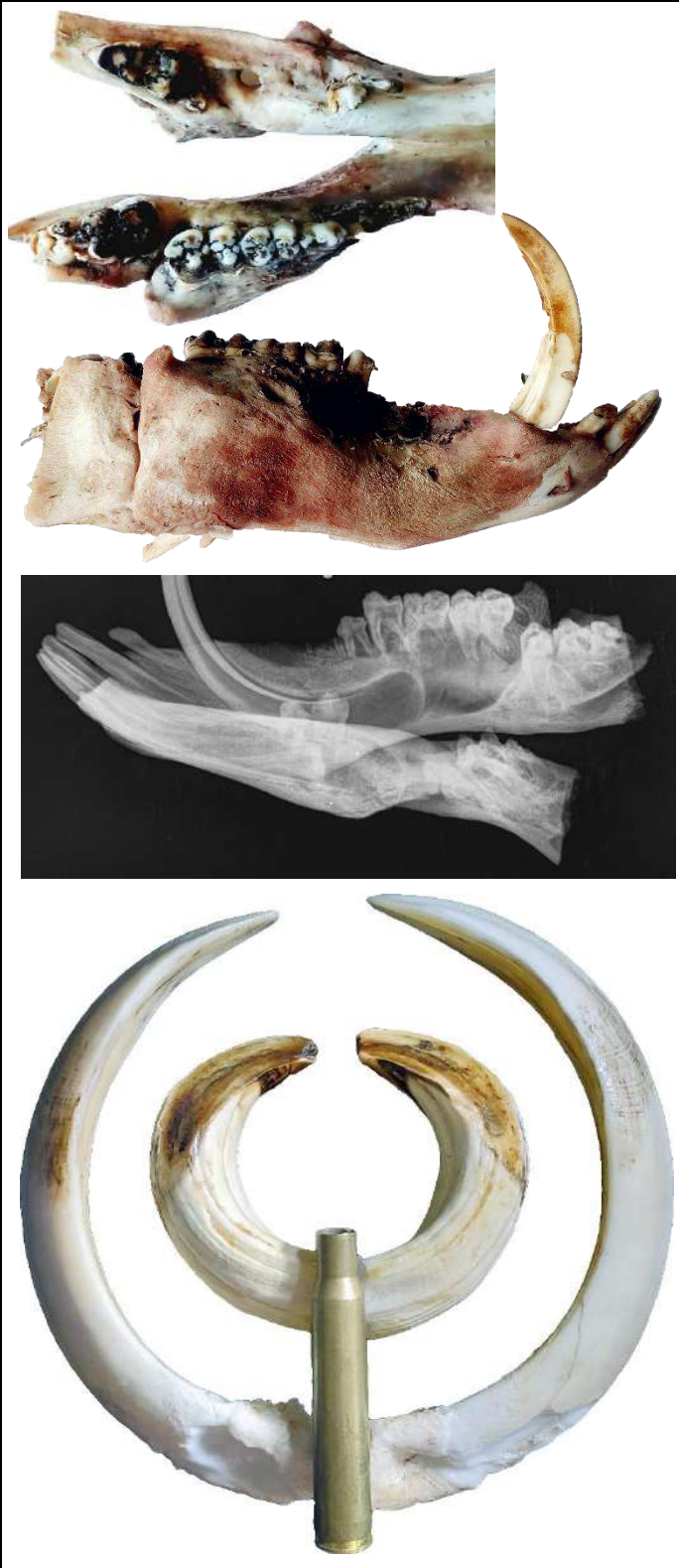
Behawior prokreacyjny tego gatunku charakteryzuje się w wyjątkowych sytuacjach zaciętymi walkami między najsilniejszymi samcami, które dążą do rozrodu. Stąd też w trakcie oględzin tuszy zawsze warto dokonać rozpoznania i zwrócić szczególną uwagę na wszelkiego rodzaju świeże ślady kłutych lub ciętych ran w rejonie części twarzowej osobnika. Właśnie wtedy może okazać się, że połamane części szczytowe szabli czy też fajek są wynikiem bezpośredniego starcia z innym osobnikiem.

Wszędobylskość dzika i jego okresowo wzmożona aktywność dobową (Kuchnicki, 2020) niejednokrotnie mogą skutkować spotkaniem z człowiekiem. Migracje tego gatunku nakreślane są koniecznością częstego przekraczania dróg twardych, na których pojazdy mogą rozwijać znaczne prędkości. Wzmożony ruch drogowy oraz niekiedy jedynie okresowe wędrówki dzików mogą kończyć się kolizjami, które w najlepszym przypadku wiążą się z uszczerbkiem na zdrowiu zwierzęcia. Kolejne losy takich osobników częstokroć odciskają swoje piętno w postaci blizn, ran, złamań bądź też innych deformacji. Ich występowanie w części twarzowej, szczęce górnej lub żuchwie pozwala często na wysnucie wielu wniosków. Przeżywalność powypadkowa u dzików wiąże się ściśle z solidną budową kostną, czego efektem są „jedynie” zwyrodnienia żuchwy bądź uszkodzenia uzębienia.

Ostatnim elementem składającym się na anomalie dziczych oręży są wszelkiego rodzaju postrzelenia części twarzowej. W 2015 roku przykładowe omówienie takiej anomalii opublikowano na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie, gdzie szczegółowo opisano deformację żuchwy oraz częściowej utraty uzębienia.

	Dzik z obszaru ZO PZŁ Włocławek – II.2020 „ (...) Pierwszy przykład uszkodzenia mechanicznego powstałego w wyniku kolizji drogowej to oręż (...) pozyskany w lutym bieżącego roku (...). Cechę charakterystyczną stanowiły widoczne zmiany w lewej oraz częściowe przemieszczenie kości w prawej części żuchwy. Po oględzinach tuszy o wadze 75 kg pierwszym sygnałem mówiącym o występującej anomalii była całkowicie niewidoczna, bo przysłonięta dziąsłem, lewa szabla. Po spreparowaniu oręża okazało się, że lewa szabla została wyłamana i przysłonięta poniżej linii dziąsła, a jej szczątków nie dało się odzyskać z uwagi na mocno zdeformowany kanał zębowy. Ponadto doszło tu do uszkodzenia nasady prawej szabli. Część podstawy zęba była rozwarstwiona oraz nie stanowiła jednolitej
---	--

	powierzchni z nieuszkodzonym fragmentem. W górnej szczęce oprócz okrężnego uszkodzenia części podstawy lewej fajki odnotowano przelotowe pęknięcie kości tworzącej zębodół. Dodatkowo żuchwę oraz szczękę górną poddano sprawdzeniu na obecność metali w celu wykluczenia tezy o możliwym postrzeleniu. (...) ” (P. Kuchnicki, BŁ 9/2020)
Dzik z obszaru ZO PZŁ Włocławek – VI.2014 „ (...) Drugim przykładem uszkodzeń mechanicznych w wyniku kolizji drogowej jest oręż odyńca (...) Strzelony w czerwcu 2014 r. osobnik o wadze ok. 90 kg charakteryzował się zniekształceniem prawej szabli (...). Preparacja wykazała wyraźne zmiążdżenie prawego kła żuchwy oraz postępujący proces odbudowy naruszonej części. O tym, że uszkodzenie nastąpiło kilka lat przed pozyskaniem, stanowi fakt, że w rezultacie kolizji doszło do wylamania części zęba na linii dziąsła, po czym rozpoczęła się regeneracja. Brak uszkodzeń prawego kła górnej szczęki spowodował widoczną dysproporcję, a postępująca odnowa odłamanej części kła żuchwy doprowadziła do szlifowania regenerowanej szabli przy nieograniczonym wzroście fajki. Dodatkowo zaobserwowano znaczną deformację kanału zębowego, który przyjął eliptyczny kształt i był całkiem wypełniony zniekształconą miazgą zęba. Podobnie jak w poprzednim przypadku uszkodzenia szczęki górnej i dolnej zostały poddane weryfikacji wykrywaczem metali. Częściowe uszkodzenie zębodołu oraz deformacja dziąsła mogą również wpływać na kształt oręża. Przykładem jest odyniec ze spowodowało deformację uzębienia, a w rezultacie – całkowite odkształcenie fajki (bardzo zbliżone jak w poprzednim przypadku) oraz szabli (...). Dodatkowo doszło do zmiany kąta wygięcia kła żuchwy, przez co te zęby wzajemnie się nie ścierały. (...) „ (P. Kuchnicki, BŁ 9/2020)	 WKŁ „RYS” WARSZAWA

	Dzik z obszaru ZO PZŁ Włocławek – XII.2022 „ (...) Na prawym przednim biegu dzika, w okolicy łączenia kości promieniowej i kości nadgarstka, wystąpiła kulawizna. Niezagojona rana w tym miejscu dawała podstawy, aby sądzić, że to prawdopodobnie rezultat oddania niepoprawnego strzału jeszcze na długo przed pozyskaniem zwierza. Nie byłoby w tym nic nadzwyczajnego, gdyby nie oględziny części twarzowej i żuchwy. Okazało się, że po prawej stronie, w miejscu łączenia warg górnej i dolnej, wystąpiły ogromny krwiak oraz wyraźne zmiany w uzębieniu, co miało wpływ na podjęcie decyzji o spreparowaniu całej żuchwy. (...) Okazało się, że w lewej części żuchwy w dalszym ciągu tkwił spory element płaszcza pocisku, który zatrzymał się przed drugim zębem przedtrzonowym (P2), w miejscu wyrastania trzeciego zęba przedtrzonowego (P3). Tor lotu pocisku jest zagadkowy, gdyż jego umieszczenie w żuchwie wskazuje na kierunek oddolny. (...) Przyjmijmy, że doszło do rykoszetu po natrafieniu na kość promieniową. Mogło to spowodować ekspandowanie i zmianę toru lotu pocisku. (...) doszło do uszkodzenia żuchwy, co poskutkowało utratą części zębów oraz trwałym procesem zablizniania i zrostu uszkodzonych kości. (...) Wygląd tuszy pozwalał stwierdzić, że opisana anomalia postrzałowa żuchwy wywarła spory wpływ na proces pobierania i wstępnego trawienia pokarmu. (...) Podczas ważenia tuszy po wypatroszeniu licznik wagi wskazał 55 kg. (...) Opisany przypadek potwierdził, że niepewny strzał bywa brzemienny w skutki dla zwierzęcia i niekiedy odciska trwale piętno na jego kondycji. Dochodzi tu także inna ważna konkluzja, mówiąca o tym, że zjawisko rykoszetowania może się zdarzać częściej, niż sądzimy, nawet w przypadku amunicji półpłaszczowej. Dlatego tak istotne jest, aby kulochwytem dla zbłąkanej kuli zawsze było miejsce dokładnie przewidziane przez myśliwego, a nie przypadkowy cel.” (P. Kuchnicki, BŁ 12/2022)
---	--

VI. Trofeistyczne ciekawostki

W niniejszym rozdziale zaprezentowane są trofea, które ze względu na swoją nietypowość w odniesieniu do budowy, znalazły osobne miejsce w niniejszym katalogu. Część z nich to efekt działalności człowieka, z kolei inne charakteryzują się wystąpieniem wrodzonych wad, bądź też tworzą trwały ślad po niełatwych niekiedy życiowych historiach danego osobnika.

„ (...) Inny rodzaj anomalii wystąpił u kozła, który miał wyraźną deformację części nosowej (...). Bardzo krótka czaszka początkowo sugerowała zmiany genetyczne, jednak deformacja kości nosowej i jej wygojenie świadczyły raczej o kolizji z pojazdem. Na to, że do zmian w części twarzowej doszło za życia tego rogacza, wskazują zmiany w uzębieniu. Po obu stronach żuchwy było widać utratę pierwszych dwóch zębów przedtrzonowych oraz uszkodzenia siekaczy. W górnej szczęce brakowało zębów przedtrzonowych po prawej stronie. Długość całej żuchwy była podobna jak u innych osobników. Dowód potwierdzający tezę o nabyciu wymienionych cech to trzeci ząb przedtrzonowy prawego łuku żuchwy. Na fotografii widać, że jest on znacznie wyższy od pozostałych. W związku z tym należy uznać, że pozostałe zęby wraz z jego odpowiednikiem po drugiej stronie miały właściwą budowę i osadzenie, o czym świadczy prawidłowy przebieg procesu ścierania uzębienia. (...)”

(P. Kuchnicki, Brać Łowiecka 08/2023)

WKE NR 216 „PRZYJEMNOŚĆ” BYDGOSZCZ	<i>„(...) Zmiany zupełnie innego rodzaju dotyczyły rogacza w 2022 r. ocenionego pod kątem prawidłowości odstrzału. Wielkość możdżeni, układ róz i zrost kości klinowej sugerowały, że ten kozioł był w szóstym roku życia. Dlaczego wykorzystano tutaj drugorzędne cechy do oceny wieku? Jak się okazało, ten osobnik z nieustalonych przyczyn całkowicie stracił uzębienie szczęki górnej (...). Brak zębów z upływem czasu doprowadził do niemal całkowitego zablźnienia zębodołów i sprawił, że doszło do nietypowego procesu ścierania zębów w żuchwie. Przeżuwanie pobranego pokarmu odbywało się przez rozdrabnianie przy użyciu górnych dziąseł i reszty dolnych zębów. Częste eliptyczne ruchy żuchwy spowodowały rozchwianie trzonowców, których układ uległ zmianie i przyjął kształt łuku. Sam proces ścierania zębów opierał się na redukowaniu krawędzi wewnętrznych i zewnętrznych, przez co mimo dojrzałego wieku tego osobnika wszystkie rejestry zębów przedtrzonowych i trzonowych pozostały otwarte (...)”</i> (P. Kuchnicki, Brać Łowiecka 08/2023)
---	---

„ (...) W 2019 r. został pozyskany kozioł, który nie sprawiał wrażenia ponadprzeciętnego. Podczas oględzin tuszy u tego uwsteczniającego się szóstaka nieregularnego w wieku co najmniej dziewięciu lat znaleziono otwór przelotowy na granicy kości nosowej oraz szczękowej czaszki. Po spreparowaniu trofeum stwierdzono tam wygojoną perforację czaszki (...). Różnica średnic obu otworów (0,5 i 1,5 cm) wskazywała na działanie dużej siły, raczej nieporównywalnej z uszkodzeniem w wyniku np. zrogowania. Prawdopodobną przyczyną był postrzał z małokalibrowej broni (może nawet pneumatycznej) z użyciem pocisku pełnopłaszczowego. Wykorzystanie kuli ekspandującej skończyłoby się rozerwaniem delikatnej kości nosowej oraz trwałą obecnością elementów płaszcza pocisku w czaszce, co w dłuższej perspektywie mogłoby spowodować śmierć zwierzęcia. Pełne wygojenie rany w obszarze kostnym oraz zrost tkanek mięsnej i łącznej sugerują, że zmiany wystąpiły w dłuższym okresie przed pozyskaniem. (...)”

(P. Kuchnicki, Brać Łowiecka 08/2023)

„ (...) Drugie nietypowe parostki sarny zostały zdobyte w 2021 r. i na pierwszy rzut oka również nie sprawiały wrażenia wyjątkowych. Tym razem u mniej więcej siedmioletniego rogacza udało się udokumentować anomalię żuchwy, w której znajdowały się odłamki płaszcza pocisku (...). Myśliwy, który upolował tego osobnika, nie zauważył zmian postrzałowych w innych miejscach. Całkowite zagojenie lewej części żuchwy z ośmioma widocznymi elementami płaszcza sugeruje odniesienie ran znacznie wcześniej. Z uwagi na miejscowe uszkodzenia można przypuszczać, że do defektu żuchwy doszło wskutek oddania nieprecyzyjnego strzału, którego wynikiem było wcześniejsze rozbicie płaszcza pocisku o przeszkodę, np. o gałąź. (...)”

(P. Kuchnicki, Brać Łowiecka 08/2023)

KŁ NR 159 „BÓR.”
WŁOCŁAWEK

„ (...)Wśród jeleniowatych zdarzają się też anomalie związane ze zróżnicowaną liczbą poszczególnych grup zębów. Jedynym gatunkiem w tej rodzinie zwierząt, u którego często można znaleźć kły szczątkowe (grandle), jest jelen szlachetny. Bardzo rzadko trafiają się one u łosi, danieli czy też saren. Podczas oceny prawidłowości odstrzału pewnego rogowca w wieku sześciu lat, który był ciekawym mylkusem, zaobserwowano występowanie u niego dodatkowych zębów (...). Wyrosły one po obu stronach w przestrzeni bezzębnej między zrogowaciałą płytką szczęki a zębami przedtrzonowymi. Ich cechą charakterystyczną był wyraźny dwuczęściowy podział korony. Na podstawie wcześniejszych badań i doniesień w tej materii można domniemywać, że podobnie jak w innych przypadkach również te zęby uległy podziałowi na całej swojej długości. U omawianego osobnika występowały zatem podwójne grandle. (...) ”

(P. Kuchnicki, Brać Łowiecka 08/2023)

VII. Bibliografia

- Braunschweig A., Schneider E. (2003). *Leksykon myślistwa od A do Ż*. Wydanie III, Wydawnictwo MUZA SA, Warszawa 2003, s. 17 – .
- Brzuski P., Bresziński W., Hędrzak M. (1998). *Wiek i środowisko jako czynniki determinujące fenotyp sarny [Age and environment as the factors determining the roe-deer phenotype]*. Polski Związek Łowiecki, Warszawa 1998, s. 26.
- CIC (2014). *Roe Deer – Evaluation and Measurement of Hunting Trophies*. International Council for Game and Wildlife Conservation, 09-2019 Edition, s. 3 – 9.
- Dziedzic R. (2011). *Łowiecki Podręcznik Selekcjonera*. Oficyna Wydawnicza Forest. ZG PZŁ. 89 – 167.
- Flis M. (2012). *Dodatkowe kły w uzębieniu saren (Capreolus capreolus L.) – opis przypadków [Additional canines in a dentition of roe deer (Capreolus capreolus L.) – description of cases]*. Życie weterynaryjne. 87(3): 229 – 232.
- Flis M. (2014). *Hermafrodytyzm u sarny (Capreolus capreolus L.) – opis przypadków [Hermaphroditism in roe deer (Capreolus capreolus L.) – cases study]*. Życie Weterynaryjne, 2014 89(5), s. 421 – 423.
- Flis M., Rataj B. (2021). *Objawy promienicy u samca sarny europejskiej Capreolus capreolus L. – opis przypadku [Symptoms of actinomycosis in male roe deer Capreolus capreolus L. – case report]*. Wiadomości Zootechniczne. R. LIX (2021), 1-2: 53 – 58.
- Flis M., Śmiech A., Rataj B. (2018). *Anomalia pourazowa kończyny samca sarny (Capreolus capreolus L.) w wyniku kolizji drogowej – opis przypadku [Post traumatic anomaly of male roe deer (Capreolus capreolus L.) frontlimb as a result of a road collision – a case report]*. Życie Weterynaryjne, 2018 93(1), s. 44 – 46.
- Flis M., Wrona Z., Gugała D. (2016). *Nieprawidłowości budowy narządów rozrodczych u samców saren (Capreolus capreolus L.) – opis przypadków [Disturbances of structure of the reproductive organs of male roe deer (Capreolus capreolus L.) – description of cases]*. Życie Weterynaryjne, 2016 91(2), s. 123 – 125.
- Gizak D. (2007). *Dzik przestaje być dziki*. Brać Łowiecka 11/2007, s. 38 – 39.
- Giżejowski Z. (2022). *Uwagi o staśmieniach i innych anomaliach poroża*. Brać Łowiecka 03/2022, s. 46-47.
- Godlewski S. (1989). *Vademecum myśliwego*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1989, s. 99 – 137.
- Górna M., Czerniak A. (2009). *Migracja jelenia szlachetnego Cervus Elaphus L. przejściem dla zwierząt nad drogą krajową nr 5 w Wielkopolskim Parku Narodowym*. Zdobywcze nauki i techniki dla ochrony przyrody w lasach. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo – Leśnej, Rogów 2009, Zeszyt 2 (21): 109 – 116.
- Hoppe S. (1963). *Kącik językowy: sarna*. Łowiec Polski, Wyd. 3, Warszawa 1981, s. 28 – 250.
- Hoppe S. (1981). *Słownik języka łowieckiego*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wyd. 3, Warszawa 1981, s. 28 – 250.
- Houszka M.: *Odontodystrofia klów dzika (Sus scrofa L.). Odontodystrophy in wild boar (Sus scrofa L.) tusks*. Medycyna Weterynaryjna 2012, 68(2), s.123 – 125.
- Hušek J., Panek M., Tryjanowski P. (2014). *Long-term trends and correlates of antler anomalies in roe deer*. Wildlife Management. Volume 78. Issue 8. 1486 – 1491.
- Jaczewski Z. (1981). *Poroże jeleniowatych*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1981, s. 17 – 175.
- Jakubas P., Houszka M. (2013). *Dekoronicacja rogacza sarny (perukarza) – przypadek kliniczny [Decoronisation in roe deer – a clinical case]*. Magazyn Weterynaryjny 2013, Tom 22, Numer 9, s.884 – 887.
- Kryński A. (1991). *Z kart łowiectwa polskiego*. Wydawnictwo „Sport i turystyka”, Warszawa 1991, s. 235.
- Kubacki T., Okarma H. (2011). *Deformacje i zniekształcenia poroża u jeleniowatych*. [W]: Łowiecki

- podręcznik selekcjonera*, Oficyna wydawnicza Forest, ZG PZŁ (2011), s. 89 – 92.
- Kuchnicki P. (2016). *Analiza wzrostu populacji dzika (Sus scrofa), oraz zróżnicowanie szkód wyrządzanych przez dziki w uprawach rolnych na wybranym obwodzie łowieckim o charakterze polnym*. [Analysis of a growth wild boar (Sus scrofa) population, and diversity of damages caused by wild boars to cultivating crops in the chosen field hunting district]. Praca niepublikowana, 2016: s.82.
- Kuchnicki P. (2022). *Byk z Kamienicy*. Brać Łowiecka 11/2020, s. 61.
- Kuchnicki P. (2020). *Dzicze myłkusy, czyli patologie w uzębieniu dzików (I)*. Brać Łowiecka 07/2020, s. 62 – 64.
- Kuchnicki P. (2020). *Dzicze myłkusy, czyli patologie w uzębieniu dzików (II)*. Brać Łowiecka 09/2020, s. 48 – 51.
- Kuchnicki P. (2022). *Dzik po przejściach*. Brać Łowiecka 12/2022, s.72 – 74.
- Kuchnicki P. (2020). Materiały własne - nieopublikowane.
- Kuchnicki P. (2023). *Wyczytane z sarnich trofeów*. Brać Łowiecka 08/2023, s. 43 – 45.
- Montgomery R. E. (1921). *On a form of swine fever occuring in British East Africa (Kenya Colony)*. Journal of Comparative Pathology 34, 159-191; 243 – 262.
- Nicpoń J., Sławuta P., Nicpoń J. (2016). *Wpływ toksykozy zearalenonowej na wyniki badania morfologicznego i biochemicznego krwi dzików*. [Effect of zearalenone toxicosis on the complete blood cell count and serum biochemical analysis in wild boars]. Medycyna Weterynaryjna 2016, 72(4), s.250 – 254.
- Nicpoń J., Nicpoń J., Hulewicz K.: *Wpływ mykotoksyn na behavior i rozród dzików*. Zachodni Poradnik Łowiecki. 2/2015: s.16 – 17.
- Niedbał L. (1923). *Z łowisk wielkopolskich. Obrazki i szkice z łowisk wielkopolskich*. Poznań 1923, s. 42.
- Ossowski L. (1937). *Próchnica czyli mursz wieńców*. Łowiec Polski, Myśliwy Wyd 1, Rolnicza Drukarnia i Księgarnia Nakładowa, Poznań 1937, s. 2 – 3.
- Pałubicki J. (2016). *Wpływ mikotoksyn zawartych w kukurydzy na rozrodczość dzików (Sus scrofa L.)*. Praca doktorska. Katedra Łowiectwa i Ochrony Lasu Wydziału Leśnego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. 2016
- Pałubicki J., Grajewski J. (2010). *Wpływ zasiewów kukurydzy na wzmożoną rozrodczość dziczych populacji, a problem odszkodowań łowieckich*. [The influence of maize harvest on the increased reproduction of wild boars and the issue of hunters compensation]. Zarządzanie Ochroną Przyrody w Lasach 4: 111 – 115.
- Panek M., Budny M. (2022). *Sytuacja zwierząt łownych w Polsce – wyniki monitoringu, rok 2022*. Stacja Badawcza PZŁ. Czempin 2022, s. 12 – 13.
- Pasławski T. (1984). *Podręcznik selekcjonera zwierzyny*. Wydanie III, PWRiL, Warszawa 1984, s. 45 – 60.
- Pejsak Z., Romanowski R., Niemczuk K., Truszczyński M. (2018). *Dziki jako rezerwuuar i źródło transmisji wirusa afrykańskiego pomoru do świń* [Wild boar as the reservoir and source of transmission of African swine fever virus]. Prace pogładowe. Życie weterynaryjne. 93(4): 224 – 227.
- Pielowski Z. (1988). *Sarna*. Wydanie III, PWRiL, Warszawa 1988, s. 84 – 89.
- Pielowski Z. (2003). *Anomalie poroża*. Brać Łowiecka 8/2003, s. 24 – 26.
- Potrapeluk A., Kamieniarz R. (2022). *Sarnie myłkusy*. Brać Łowiecka 10/2022, s. 42 – 44.
- Symon E. (2022). *Wypadki drogowe w Polsce w 2021 roku*. Komenda Główna Policji, Biuro Ruchu Drogowego. Warszawa 2022, s. 38.
- Steliński J. (1957). *Odstrzał zwierzyny płowej*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1957.
- Szczepkowski J. J. (1952). *Zasady odstrzału kozłów selekcyjnych przed rują*. Łowiec Polski, Nr 5 (1002), Maj 1952, s. 8 – 12.
- Szczepkowski J. J. (1964). *Odstrzał selekcyjny jeleni*. Łowiec Polski, Wyd. 17, Warszawa 1964, s. 4 – 5.

Rajský D., Forejtek P., Hanzal W., Janiszewski P. (2012). *Atlas patologii dzikich zwierząt*. Oficyna Wydawnicza Oikos, Warszawa 2014/2016, s. 230 – 293.

Wiśniewski G., Kuchnicki P. (2017). *Współczesne problemy w gospodarce łowieckiej na terenie okręgu wrocławskiego PZŁ*. Konferencja pn. „Lepiej zapobiegać niż zwalczać występujące zagrożenia dla gospodarki żywnościowej i łowiectwa”, Włocławek 2017.

Zalewski D. (2019). *Wycena trofeów łowieckich wybranych gatunków zwierzyny*. AFW „MAZURY”, Olsztyn 2019, s. 10 – 65.

Uchwała nr 14/2015 Naczelnej Rady Łowieckiej z dnia 15 grudnia 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad selekcji populacyjnej i osobniczej zwierząt łownych w Polsce oraz zasad postępowania przy ocenie zgodności odstrzału.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 19 maja 2005 r. w sprawie sposobu wyceny oraz ewidencji trofeów łowieckich.

Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 25 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych.